

Центар за развој услуга
социјалне заштите
"Кнегиња Љубица"

Савјетовалиште

Часопис за породицу * децембар 2020 * Број 22

"ПРОДИЦА је веза са нашом прошлошћу
и мост ка нашој будућности"

Алекс Хејли

издаје:

Центар за развој услуга
социјалне заштите
"Кнегиња Љубица"

Поштовани,

У години када је читав свет погодила пандемијска криза град Крагујевац предузима мере заштите за своје становнике како би се заштитило од заразне болести COVID-19-а.

Опште мере превенције су пре свега усмерене на породицу и родитеље као основну ћелију друштва.

Управо је брига о породици, родитељству основни задатак Центра за развој услуга социјалне заштите „Кнегиња Љубица“ и Саветовалишта за брак и породицу а нарочито онима којима је та помоћ неопходна – деци, женама жртвама породичног насиља, старијим, деци и младима у ризику. Наставља се са издавањем 22. броја часописа „Саветовалиште“, уз финансијску и стручну подршку града Крагујевца.

Тема овог броја часописа је „РОДИТЕЉСТВО“.

Град Крагујевац на пољу родитељства позитивним мерама подстиче развој кроз:

- Обезбеђивање једнократне новчане помоћи за прворођену бебу;
- Повећање броја предшколских установа и проширење капацитета ПУ као и квалитета рада са децом;
- Издвајање значајних финансијских средстава за вантелесно рађање;
- Развијање превентивних програма за родитељство;
- Развијање школа родитељства, које су фокусиране како на мајке тако и на очеве и промовисање родно-равноправног родитељства;
- Такође локална самоуправа пружа подршку кроз различите пројектне активности којима се унапређује родитељство и пружа подршка у изградњи здраве породице као што су на пример Саветовалиште за неформалне неговатеље.

С обзиром на тренутну епидемиолошку ситуацију у свету, родитељима је потребна додатна подршка да сачувају здравље своје деце, да их забаве код куће, да одрже њихов период активног учења током престанка рада вртића и школа и искрено се надам да ћете кроз текстове стручњака у часопису наћи идеје, стручне савете који ће Вас усмерити а можда и помоћи да на прави начин очувате породицу.

Др. Гордана Дамњановић,

Члан Градског већа за здравствену и социјалну заштиту

Уређивачки одбор: Зорица Сорак, професорка српског језика и књижевности, Лела Петровић, дипломирана правница - Градска управа, Наташа Јовановић, васпитачица ПУ “Ђурђевдан, Љиљана Ђорђевић, дипломирана социјална радница – ЦСР "Солидарност", Ксенија Ђерковић, новинарка РТК, Снежана Стевановић директорка Центра "Кнегиња Љубица" и Гордана Петронијевић, руководилац Саветовалишта за брак и породицу.

Часопис "Саветовалиште" можете преузети и на нашем сајту www.kneginjaljubica.org.rs
Наша адреса је:

Центар за развој услуга социјалне заштите "Кнегиња Љубица"

Ул. Чика Матина бр.5 Крагујевац
Тел: 034/355 485, 034/355 486;
Е-mail: centarkg@kneginjaljubica.org.rs
Саветовалиште за брак и породицу
Ул. Првослава Стојановића бр.8
Тел: 034/356 778;
Е-mail: savetovaliste.kg.porodica@gmail.com

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
364(497.11)

САВЕТОВАЛИШТЕ : часопис за породицу. -
Год. 1, бр. 1 (март 1995)-. - Крагујевац:
Центар за развој услуга социјалне заштите
"Кнегиња Љубица",
1995- (Крагујевац : Графопромет). - 30 cm

Годишње
ISSN 2334-9018 = Саветовалиште
COBISS.SR-ID 512235101

Лектор: Бошко Топаловић

Штампа: Графопромет ДОО Крагујевац

Тираж: 900 ком.

Штампање овог броја „Саветовалиште“ омогућио је Град Крагујевац

РОДИТЕЉСТВО

Родитељство је најлепша и најодговорнија улога у животу сваког појединца, трајна улога за читав живот, јер одгајајући дете, родитељ одгаја "оца човечанства".

Зашто рађамо и желимо децу ? Присутна су четири основна мотива за родитељство:

- **Алтруистички** мотиви који полазе од наклоност према деци, бриге за њих, потребе да им се пружи љубав и заштита - "Човек има потребу да неког воли и да се о некоме брине".

- **Фалистички** мотиви чији је основни мото смисао постојања и продужење врсте- "Живот без деце нема смисла".

- **Нарцистички** мотиви које полазе од тога дете повећава вредност родитеља - "Рођењем детета постајемо вреднији, бољи људи"

- **Инструментални** мотиви полазе од тога да је дете потребно родитељу , јер му узвраћа љубав и пажњу, брине о њему у старости- "Деца су нам потребна да брину о нама када остаримо".

Мотивација за родитељство је сложена, мотиви су сигурно помешани и међусобно испреплетани али су алтруистички мотиви израз зреле мотивације за родитељство.

Родитељство је велика одговорност која се удвоје лакше подноси и организује.

Родитељство се учи и може унапређивати, свако може направити грешку што не значи да је лош родитељ. Важно је да родитељи послушају потребе и осећања која се крију иза вербалних и невербалних порука детета, разумеју их и о њима причају.

У сакодневном породичном животу безброј је могућности за стварање. Уместо да допустимо да нам се свакодневница једноставно догађа, можемо је осмислити тако да нам помогне да развијемо сопствену креативност и креативност своје деце.

А како бити добар родитељ је питање које свако себи поставља.....можда вам ове речи у томе помогну:

"Желимо вам да се у вашој породици често заједно смејете, када плачете, да плачете заједно, да будете заинтересовани једни за друге, да разговарате о свим важним животним питањима, да се учећи мењате и преображавате, да се играте, да се често грлите, да се волите и да вас љубав лечи, да једни другима будете драги онолико колико су сви људи драги онима којима је срце отворено." (Верица Секулић, Будите добар родитељ свом детету и себи)

Данијела Крунић, логопед
Служба за лечење деце предшколског узраста
Развојно саветовалиште Дом здравља Крагујевац
Словачких побуњеника 11/13 Крагујевац
danijelakrunic2012@gmail.com

СВЕСНО РОДИТЕЉСТВО

Безина природа и родитељско неговање су потребни за здрав развој мозга. То је сложен плес између гена и околине. Иако развој мозга почиње пре рођења и наставља се током одрасле доби, најбржи развој се дешава у прве три године живота. До треће године дете има три пута већу активност мозга него одрасла особа. Мозак производи веома велики број синаптичких веза које ће му евентуално бити потребне. Оне постају веома густе и такве ће остати током прве деценије живота. Развој мозга функционише тако да се синаптичке везе стално формирају и прекомерно се производе. То је као да се мозак спрема за све што га чека током живота. Сваки неурон покушава да се повеже са свим другим неуронима. Тако се ствара мозак који има више веза него што му заиста треба и у узрасту од три године три пута већи број синапси од одраслих. Дакле, производ мозга је прекомерно умрежавање, а затим систематско обрезивање оних веза које се не користе, које нису потребне. Поновљена искуства током времена одређују које неуронске мреже остају у раду. Мреже које се највише користе постаће јаче, а оне које се мање користе, орезују се или уклањају. Орезивањем мозак постаје прилагођен за рад у сопственом окружењу.

Родитељи. Разговарање с бебама, певање и рецитовање дечјих песама, учи бебе језику. Ове интеракције помажу у изградњи језичких вештина много пре него што дете може да говори или да разуме говор. Бебе посебно воле да слушају оно што стручњаци називају „parentis“, говор који је усмерен према деци, када их анимирамо својим лицем и гласом. Овакве тонове бебе воле јер су успорени и за њих веома занимљиви. То су сигнали који имају јединствен акустички потпис. Заправо, када анализирамо овакве звукове, говор је јаснији. Да ли разговор „parentis“ са бебом побољшава

језички развој? Дете у чијој породици има пуно „parentis“ говора усмереног према детету, а посебно интеракција један на један, у узрасту од две године има бољи развој језика. Говор који је усмерен према деци прави велику разлику у исходима развоја језика у односу на породице које имају малу интеракцију са децом.

Учење имитацијом. Имитација је кључни механизам учења помоћу којег бебе пре него што усвоје језик могу да науче о свим занимљивостима у свом окружењу. Бебе су способне да опонашају гестове одраслих. Имитација је један од разлога зашто су бебама родитељи омиљени за игру. Деца упијају као сунђер и уче од одраслих и од своје околине. Бебе се не рађају знајући шта је телефон, али виде друга људска бића која држе телефон на уху, па и оне ходају околу и као бајаги са неким разговарају. Сасвим сигурно једна од њихових омиљених играчака је телефон, јер виде друге људе како га користе. То је имитација.

Критични период за развој језика. Постоји критичан период за учење језика. Током првих седам година живота, бебе и мала деца су изузетно добри у учењу језика. Када напуне седам година, способност деце за учење језика почиње да опада, а након пубертета силази са развојне мапе. Зашто мозак тако функционише? Зашто постоји прозор за учење језика који се отвара, а затим затвара? Постоји ли начин да дуже остане отворен или се можда никада не затвори? Бебе се рађају са изненађујућим механизмима за учење. Један је прорачунски, а други социјални. Бебе су генији који статистички обрађују утиске које добијају њихова чула. Осетљиве су на то колико често чују звукове матерњег језика док одрасли са њима разговарају. Дакле, ако слушате говорнике српског језика, у речима постоји пуно гласова „р“ и „л“. На пример: „Рођени мој! Волим те твоје очи, плаве као море.“ Пре

него што бебин мозак препозна било коју реч, препознаје фреквенцију звука.

Фреквенција изговореног гласа мења мозак, стварајући активног слушаоца. Бебе праве статистичку обраду података само када комуницирају са људима. Дакле, постоји нешто друштвено привлачно у присуству другог људског бића. Мозак одраслог је посвећен анализирању тачних сигнала којима је био изложен у раном развоју. Развијајући ту способност, изгубили смо део отворености са којом мозак бебе долази на свет, изгубили смо способност да учимо све што је пред нама и без обзира на све. Када беба чује слог, осветљава се слушни део мозга, али изненађујуће је да се осветљава и моторичко подручје. Моторичко подручје мозга бебе користе да „разговарају“ и то са само 7 месеци. Пре седмог месеца беба још увек није почела да брбља. Нема ба-ба-ба-ба. Нису још увек формиране прве речи. Што значи да бебе већ од 7. месеца почињу да увежбају. Желе да се придруже разговору у друштву. Толико су друштвено вођене да их звук говора подстиче да желе да раде сличне ствари. („То раде ови људи. И ја то желим.“)

Двојезичност – Да ли је добра за мозак? Да ли су двојезична деца паметнија? Креативнија? Да ли учење другог језика чини мозак отворенијим за касније учење у животу? Двојезични мозак је другачији. Тек се проучава колико је различит. Двојезични мозак изгледа као да има више веза. Повезан је на начине који су му, вероватно, потребни док покушава да научи контекст у коме се налазе оба језика. Два су разлога због којих двојезични мозак можда има неке предности. Прва предност је та што изгледа да овако процес учења језика траје дужи временски период. Као да се критично раздобље за учење језика помера и уместо да се прозор за учење језика полако затвара, изгледа да га двојезичност мало шири. И друго, ова деца су креативнија у решавању проблема. Дакле, то је когнитивна вештина која децу не чини паметнијом, већ их чини креативнијом када треба да реше нови проблем.

Спремност за учење је пресудна за школовање. То није само академска спремност, то нису само језичке или математичке вештине, то је социјално-емоционална спремност. Деца која су изложена великом стресу су емоционално узнемирана, немају изграђене социјалне вештине и способност саморегулације да би на ефикасан начин учествовали у учењу. Саморегулација и социјалне вештине су темељ

за академску спремност или академску компетенцију и образовна достигнућа. Дете које под стресом седи у учионици и емоционално је узнемирено, мисли на нешто што се догађа, није у стању да седи мирно, није у стању да обраћа пажњу, није у стању да учи. Деци је потребна могућност за учење у окружењу у коме се налазе, али им је потребна и заштита од извора токсичног стреса.

Извршне функције. Самоконтрола. Како бебе науче да буду део цивилизованог друштва? За развој емоционалних и социјалних вештина такође је потребан јак темељ.

Вештине попут извршних функција и самоконтроле важне су за развој детета како би могло да оствари успех у школи и животу. То су вештине које нам помажу да усмеримо пажњу, да прелазимо између различитих врста задатака, да контролишемо своје понашање, да се саморегулишемо. Деца се не рађају са извршним функцијама. Њих треба да науче од својих родитеља. Изградња извршних функција почиње одмах у тренутку када дете комуницира са другом особом. У периоду одојчета, одговори које зовемо „давање и узвраћање“, постављају сцену за развој извршних функција. Њихов огроман напредак видимо након што деца науче језик, у узрасту између треће и пете година. Тада могу да врше контролу импулса и неометано прелазе из једне у другу активност. Ове функције се и даље развијају током живота па тако видимо још један скок у развоју у периоду ране адолесценције. Извршне функције у мозгу делују попут контролног торња на прометном аеродрому. Контролни торањ, односно млади мозак, треба да управља бројним авионима који треба да слете или да полете. Да би избегло пад, дете мора да научи да обраћа пажњу, планира унапред и следи многа правила. Ако није у стању добро да прима информације зато што је ометано, или не може да контролише своју импулсивност, или не може да се сети низа корака нечега што треба да научи или уради, неће бити успешно у учењу. Зато су извршне функције и самоконтрола делови темеља који омогућавају учење нових информација.

Извршне функције, такође, помажу детету да се слаже са другом децом. Деца која имају слабе вештине извршних функција имају потешкоће у пријатељству, имају потешкоће у ситуацијама вршњачког учења јер нису у стању да прихвате изазов друге деце и организују своје понашање на просоцијалан начин. Извршне функције су

важне како за когнитивни развој, тако и за социјални развој деце.

Бебе са ниским и високим постигнућима. Од предшколског узраста, све до средње школе и факултета, деца са ниским постигнућима немају довољно академског знања када их тестирамо на било који начин. Када то почиње? Да ли можемо да видимо разлику током прве године живота? Код беба до шест месеци старости могу да се уоче разлике у извршним функцијама попут пажње, когнитивне флексибилности, способности пребацивања пажње са једног предмета на други и раног решавања проблема. Колико дуго беба активно проводи фокусирајући се на играчку, у ствари је повезано са њеном пажњом када буде имала

три, пет, седам година и дијагнозом АДХД-а у доби од пет и седам година. Када беби звечкамо звечком, а затим је она узме и преокрене у руци, погледа је из различитих углова и лупи о сто како би направила буку, а онда је подиже и тресе, тада она селективно истражује. Она добија информације о тежини предмета, о томе како предмет изгледа из различитих углова, о томе како се осећа када удари предметом у подлогу, о буци која настаје када то ради. Све ове информације су активне и имају сврху. Постоје разлике, чак и пре шестог месеца, у томе како бебе користе предмете, како комуницирају са њима и како те информације користе за решавање проблема. Зато рад са бебама у ризику треба да почне одмах.

Марина Марковић,
логопед Развојног саветовалишта Дома здравља Крагујевац
и координатор Тима за ране интервенције
тел.: 064/1437895
е-адреса: timrikg@gmail.com

ПРИСТУП И УСЛУГЕ УСМЕРЕНЕ НА ПОРОДИЦУ

Услуге усмерене на породицу представљају посебан приступ пружању услуга деци са додатним потребама. Породица се сматра центром ка којем су услуге усмерене. Приступи усмерени ка породици другачији су од традиционалних приступа где је фокус на детету и где стручњаци (пружаоци услуга) доносе одлуке у вези са услугама које дете прима.

У основи приступа усмереног на породицу налазе се: праксе засноване на односима (ПО), праксе засноване на учешћу (ПУ) и технички квалитет (ТК).

Породица и Тим

- активно слушање забринутости породице (ПО),
- разумевање како породица решава проблеме кроз свакодневне рутине (ПО),
- оснаживање породице да решава проблеме (ТК, ПО, ПУ),
- укључивање породице у доношење свих одлука пре и у току интервенције (ПО, ПУ).

Ресурси заједнице и Тим

- познавање ресурса заједнице (ОП),
- укључити ресурсе заједнице у интервенцију заједно са породицом (ПО, ПУ),
- подстицати састанке између породице и ресурса заједнице (ПУ),
- дозволити породици да објасни своје потребе (ПУ),
- наглашавати поделу одговорности (ОП, ПУ).

Међусобна повезаност породице, Тима за РИ и ресурса заједнице омогућава више шанси за дете да учи у различитим природним контекстима што води ка генерализацији способности и вештина, односно бољој функционалности.

- Породица се подразумева као кључни елемент у процесу доношења одлука и обезбеђивању бриге о детету.
- Интервенција се гради на снагама детета и породице.
- Професионалци и породица раде кроз партнерство и сарадњу.

- Интервенција је одговор на приоритете и циљеве породице.

- Интервенција је индивидуализована за сваку породицу.

- Интервенција се спроводи у природним контекстима и рутинама детета и породице, и базирана је на ресурсима заједнице.

Зашто овај приступ?

- Зато што породица има најважнији, најзначајнији утицај на развој и учење детета.

- Зато што породице уз адекватну подршку, ресурсе и осећај да то умеју и знају, могу да подстичу учење и развој и остале способности свог детета.

Због чега овај приступ?

- Да да члановима породице прилику да покажу вештине и способности које већ имају.

- Да подстакну породични осећај компетентности и самоефикасности.

- Да подстакну оснаживање и контролу над својим изборима и делањима.

Како се имплементира?

- Кроз тимски рад – знање се преноси између професионалаца да би се створило ново знање, нови начин бављења дететовим развојем.

- Полази се од сигурне зоне – техничког квалитета професионалца. Технички квалитет се односи на теоријско и практично знање професионалца из области у којој ради. Технички квалитет је резултат професионалног искуства и обучености као и одраз његове способности да примени своје знање.

Изазови

- Развити однос поверења и партнерства са породицом и старатељима кроз активно слушање.

- Укључивати породицу допуштајући јој да доноси одлуке о ресурсима (о којима је добро информисана) и подршци која јој изгледа као најбоља за њене потребе.

- Породица се осећа као основни, важан, незаменљив члан Тима – подржати и поштовати одлуке породице, чак иако се разликују од стручног мишљења.

Услуге усмерене на породицу:

- препознају породицу као јединствену целину,

- препознају да је породица константа у животу детета,

- сматрају да су чланови породице стручњаци, експерти у вези са дететовим способностима и потребама,

- у обзир узимају снаге и потребе свих чланова породице.

1. Родитељи најбоље познају своју децу и желе им све најбоље. Свака породица треба да има могућност да одлучи до које мере жели да се укључи у доношење одлука у вези са својим дететом, јер родитељи имају највећу одговорност у брзи за своју децу. Стога родитељи треба да:

- доносе коначне одлуке,
- користе сопствене ресурсе,
- добију праве информације на основу којих доносе одлуке,

- дефинишу приоритете.

Пружаоци услуга:

- подстичу родитеље да доносе одлуке,
- подстичу родитеље да идентификују сопствене снаге и ресурсе,

- информишу их и саветују,
- раде заједно са родитељима и децом,
- сарађују са родитељима на свим нивоима.

2. Породице су различите и јединствене.

- Према свакој породици и њеним члановима треба се понашати са поштовањем.

- Треба подржати чланове породице у одлукама које донесу.

- Подржати њихово мишљење и саслушати их.

- Поштовати њихове жеље, потребе и приоритете.

- Комуницирати на језику који разумеју.

- Треба прихватити и поштовати различитости међу породицама (расну, културолошку, социјално-економску).

3. У обзир треба узети потребе свих чланова породице, подстицати и подржавати њихово заједничко учествовање, јер стрес и понашање чланова породице утичу и на дете. Зато треба:

- обезбедити окружење које подстиче учествовање свих чланова породице,

- поштовати начин на који се породица понаша и не оцењивати шта је добро а шта лоше,

- препознати и развијати снаге породице и детета.

Сврха рада са породицама јесте да се побољша квалитет живота свих чланова. Предности услуге усмерене на породицу видљиве су кроз исходе везане за дете, браћу, сестре, породицу. Примећен је напредак:

- у целокупном развоју,
- у развоју појединих вештина,
- родитељи боље познају развој,
- имају боље психолошко здравље, мање осећају анксиозност и депресију,
- осећају се компетентним у улози родитеља,
- повећана је самоувереност и осећај контроле,
- персонализовани су исходи породице.

Породице треба да виде себе као равноправног члана тима свог детета. Чланови породице треба активно да учествују у одређивању циљева и развијању плана услуга за своје дете. Да поделе своје жеље, потребе, идеале и циљеве са онима који раде са њиховим дететом.

У свим услугама које се пружају детету, било да су медицинске, образовне или друштвене, пружаоци услуга раде, како с породицом, тако и са дететом. Иако је дететово стање или потешкоћа оно што породицу доводи до стручне услуге, родитељи су ти који раде са пружаоцима услуга и који добијају савете и препоруке. Очигледно је да се дететов развој одвија у породичном окружењу и да је однос са породицом важан.

Пружаоци услуга комуницирају са породицом у тренуцима када су њихова рањивост и стрес највидљивији. И зато се треба фокусирати на снаге и ресурсе породице на тај начин што ће стручњак:

- претпоставити да све породице имају снаге и ресурсе (имају их, забринути су за своје дете, довољно да су га довели на преглед, најбоље га познају и желе му најбоље),
- идентификовати снаге и ресурсе (постављати питања, родитељи сами наводе),
- истражити који су доступни ресурси од чланова шире породице (распитати се и укључити чланове шире породице који су забринути за дете),
- истражити вештине и интересовања породице (образовање, професија, интересовања),
- препознати бриге породице (неки их именују, неки нису свесни ситуације, пружаоци услуга некад превише очекују када желе да родитељи буду у потпуности свесни проблема).

Подршка родитеља родитељу се препознаје као веома значајна и зато треба усмеравати породице и помагати им да се повежу.

Ефикасна комуникација између породице и пружаоца услуга је кључ за успех приступа усмереног на породицу. Комуникација је начин на који формирамо и развијамо односе. Треба бити:

- прецизан,
- искрен,
- релевантан,
- директан.
- Треба:
- развијати окружење које подстиче комуникацију,
- прилагодити окружење потребама учесника,
- развијати равноправну, партнерску комуникацију,
- поштовати саговорника,
- поштовати међусобне разлике (расне, културолошке, социјално-економске).

Основна претпоставка услуге усмерене на породицу јесте да су све породице јединствене.

- Потребе, околности и приоритети породице се разликују и мењају током времена.
- Породице бирају у којој мери ће бити укључене у планирање и спровођење услуга намењених њиховом детету.
- Породице имају избор у погледу нивоа укључености.
- Партнерство између породице и пружаоца услуга је идеалан тип односа.
- Породице познају снаге и потребе свог детета и могу најбоље да процене да ли одређене услуге могу успешно да се укључе у животни стил породице.

Ово партнерство подразумева и стручност пружаоца услуга. Они познају начине за процену снага и потреба деце и породица и могу да препоруче интервенције како би помогли деци и породицама да постигну своје циљеве. Када родитељи доприносе процесу планирања, више ће веровати у циљеве који су постављени и учествоваће у томе да се одређене стратегије спроведу.

Заједничко доношење одлука – Како одлучити шта је најбоље?

Врсте одлука које треба донети зависе од потреба детета, брига и приоритета породице. Све релевантне особе треба да буду

укључене у доношење одлука. Породице доносе коначне одлуке на основу информација о дететовом стању, резултата процене и могућим опцијама за интервенцију које су сакупили пружаоци услуга. Морају се узети у обзир потребе детета, приоритети породице и потребе осталих чланова породице. Одлуке би требало да имају у виду дугорочне потребе детета, треба да одговарају тренутним околностима, а како се околности мењају, мењају се и одлуке.

Постављање циљева је први корак у развијању било ког плана рада. Ако је јасан циљ, сви чланови дететовог тима могу одредити да ли је он постигнут. Свака породица је јединствена и захтеваће другачији приступ постављању циљева. Неке породице тачно знају који су њихови циљеви. Другим породицама биће потребно више структуре и

подршке како би утврдили које су им главне бриге. Зато пружаоци услуга треба да прилагоде процес постављања циљева потребама породице и начинима на које они могу да се најбоље изразе.

- Користити лаички језик, не преводити у стручне термине.

- Заједно постављати циљеве, важно је чути шта су њихове наде, снови, циљеви и развијати план кроз ресурсе који су доступни, али их не ограничавати уколико неки ресурси нису доступни.

- Циљеве треба ставити у контекст, назначити где бисте желели да видите ово понашање и под којим условима.

- Често обнављати циљеве, јер су они динамични и мењају се у складу са променама у породичној ситуацији, са дететовим растом и развојем, са променама у приоритетима, ресурсима и снагама.

Ката Јокић, мастер дефектолог и реедукатор психомоторике
ШОСО „Вукашин Марковић“ Крагујевац
(Дефектолог васпитач – развојна предшколска група)
Контакт е-адреса: katajokic87.kj@gmail.com
Контакт телефон: 0628784891

РАЗВОЈ МОТОРИКЕ КАО ОСНОВНИ ПРЕДУСЛОВ РАЗВОЈА ПСИХОМОТОРНИХ СПОСОБНОСТИ

Питање које се често поставља јесте која је димензија у развоју примарна, односно која је базична за све остале. У овом тексту изнећу стручне референце које указују да је развој моторике основа целокупног психомоторног развоја. Према Иланковићу (Иланковић и сар., 2009), кретање се сматра основом сваког функционисања живог бића, па стога и подржава став да је развој моторике предуслов за развој психомоторних способности.

Психомоторни развој подразумева синхронизовани тријас сазревања, који подразумева моторно, интелектуално и емоционално сазревање. Све те димензије се међусобно условљавају у функцији и развоју, а у укупном сазревању су нераздвојива целина (Иланковић и сар., 2009). Организованост психомоторике је начин на који се испољавају способности детета и његово понашање у целини (Повше Ивкић и сар., 2000). Према

Ранђеловићу (Ранђеловић, 2013), психомоторни развој се најчешће описује терминима „нормалан“, „просечан“ и „незадовољавајући развој“. Нормалан развој подразумева типичан, уобичајен развој, очекиван за узраст и без абнормалности. У описивању незадовољавајућег развоја најчешће се користе термини „успорен развој“, „ретардација“ и „дисхармоничан развој“. Дете са успореним развојем развија се спорије од очекиваног и због тога касни у односу на децу свог узраста. Постоји могућност да деца успореног развоја „надокнаде“ заостајање у развоју и сустигну децу свог узраста, али је за то неопходно да се развој одвија бржим темпом од нормалног за дати период. Ретардација је израз који означава да је достигнути ниво развоја значајно испод очекиваног за узраст и да је мало вероватно да се нормални развој може достићи, чак и под претпоставком да се развој одвија убрзаним темпом. Многи

сматрају да термин није погодан, јер стигматизује дете и да га треба избегавати. Дисхармоничан развој означава да постоји заостајање или неуобичајеност у развоју појединих области које чине личност детета (психомоторика, говор, осећања, интелигенција), док су остале функције нормалне или приближне за узраст. Овде спадају тешкоће везане за развој говора (развојне дислалије и дисфазије), психомоторике (психомоторно нестабилно дете, развојне диспраксије и дисграфије), затим сметње у сазнајној области (развојне дисгнозије, дискалкулије, дислексије, дисортографије), и у осећајној области (интелектуална инхибиција, селективни мутизам). Глобалан несклад који захвата све области личности детета назива се општом развојном дисхармонијом (Ранђеловић, 2013). Према Бојанину (Бојанин, 1985) активност психомоторике је током читавог детињства у битној вези са сазревањем и гранањем осећајног живота, са развојем интелигенције и мишљења и битан је подстицајни чинилац за сазревање и диференцирање кортикалних структура и функција. У биолошком смислу, развој се односи на развој процеса диференцијације и специјализације плурипотентних ембрионалних матичних ћелија у различите типове ћелија, ткива, органа и функционалних јединица (Malina, 2004). Стошљевић и сарадници (Стошљевић и сар., 1997, према: Живковић, 1987) кажу да развој моторике иде паралелно и узајамно са когнитивним, интелектуалним, емоционалним и социјалним развојем детета представљајући јединство психомоторних способности. Према Рапаићу (Рапаић и сар., 2011), моторно и когнитивно функционисање посматрамо у контексту социјалне средине као двосмерну релацију утицаја социјалне средине на моторно и когнитивно функционисање детета. Код деце са оштећењем психомоторике поремећаји су најблаже изражени, испољавају се у нешто слабијој моторичкој способности, млитавим покретима, слабој еластичности руку и прстију. Слаба еластичност прстију огледа се код деце у неспретности у облачењу и свлачењу, закопчавању и откопчавању одела, хаљина, шнирању и везивању ципела и обављању најједноставнијих радњи (Стошљевић и сар., 2006). Током моторног развоја се, поред сазревања, пролази кроз систем учења, односно кроз низ

покушаја и погрешака до адекватног усвајања моторних функција. „Психомоторну активност чине покрет, као њен елементарни део и праксичка активност, као скуп сложених, међусобно повезаних вољних покрета којима се извршава намерна радња.“ (Бојанин, 1985: 98). Покрет као вољна активност детета је веома значајан за организовање и усмеравање осећаја као базе психичког живота детета, за организовање мишљења и когниције, а као средство комуникације преко кога се осећања, интелигенција и мишљење упућују према социјалној средини, као битном фактору за развој социјализације детета. Развој интелигенције и њено реализовање у извршавању задатака битно зависи од моторног развоја (Стошљевић и сар., 1997). Према Бојанину (Бојанин, 1985), психомоторна активност се јавља у три нивоа организованости. Рефлексна активност се јавља током интраутериног живота и током првог месеца постпарталног живота. Појављује се након формирања мишићне плоче и мишићног вретена, као предуслов остваривања струјања импулса. Сензомоторни период траје током целе прве године до половине друге. У овом периоду дете је способно да опажа, да усмерава тежње ка опаженом, које тада мотивишу буђење и усмеравање вољних покрета. Психомоторна активност се појављује од друге половине друге године, а нарочито током треће године и касније. У том оквиру догађања, покрет се врши на основу подстицаја из области предсвесног мишљења или уопште из области психичких функција. У контексту свега реченог треба нагласити и да процес моторног развоја у целости подразумева сазревање: локомоторног апарата (кости, зглобови и мишићи), нервног система (периферни и централни), респираторног система, кардиоваскуларног система, гастроинтестиналног система, ендокриног система, урогениталног система (Иланковић и сар. 2009). Поред наведених се мора поменути и веома битан психосоцијални развој који се односи на развој личности у целини (интелектуални и емоционални развој, социјализација и слично). Потребно је да се сви принципи и законитости развоја поштују и на тај начин да се уважава свака узрасна категорија деце. Нормална моторика је значајан фактор за развој мишљења. Успореност развоја моторике знатно утиче на

развој интелигенције тако што онемогућава детету нормално стицање искуства која су основа за развој најранијег нивоа мишљења детета и интеграције раније стечених искустава у нове ситуације, што је значајан начин интелектуалног функционисања (Стошљевић и сар., 1997).

Познавање норми моторичког развоја сваког узраста значајно је за практичан рад са децом, како стручњака тако и родитеља. На тај начин адекватно можемо планирати и програмирати физичку активност детета у свом природном окружењу. У том случају, поштују се сензитивни периоди погодни за развој моторичких способности. Према Марији Монтесори (Монтесори, 1966), потребно је стално наглашавати важност покрета у целокупном развоју детета, како у стварању психе, тако и у моторичком развоју. Брзина развоја функција зависи од ране стимулације и фактора ризика, уколико постоје на рођењу. Уколико је беба рођена са ризико-факторима, потребно је што раније кренути са превенцијом и саветодавним радом са породицом. Оснажити родитеље, усмерити их и дати им довољно информација. Дете се најбоље развија у свом природном окружењу. И као што професор Бојанин каже: „Трагајући за суштином личности детета у развојном току, морамо да пратимо и детерминишемо читав процес који почиње од оног једног истог датог рођењем, које се сваким следећим треном живљења грана на нове структуре и нове функције: на психичке и на телесне, остављајући увек за собом траг о пореклу. На крају све се увек поново сажима у једно јединствено постојање дато мишљењем, понашањем, као и читавим низом других вегетативних, моторних, психичких и социјалних активности.“ (Бојанин, 1985: 441) – Из свега наведеног можемо закључити да: моторни развој утиче на сензорни, сензорни делује на моторику, моторика и сензорни утичу на когнитивни, когнитивни утиче на моторику. Уколико дође до моторичких сметњи и поремећаја они ће утицати на храњење детета – исхрана утиче на психо-физички развој – недостатак или вишак телесне масе утичу на моторички развој – развој грубе и fine моторике директно су повезани са развојем говора и когнитивних функција (пажња, мишљење...) – говорни проблеми утичу на понашање – проблеми у понашању утичу на друштвени развој – оштећења вида или слуха

утичу на моторички развој – срчани проблеми, проблеми са дисањем, проблеми са куковима утичу на моторички развој. Проблеми са разумевањем и комуникацијом утичу на породични живот. Сваки дететов развојни проблем утиче на квалитет живота целе породице. Јако је битно помоћи родитељима адекватним саветима у превазилажењу и ублажавању моторичких сметњи и поремећаја. На време их препознати и стимулисати њихов развој.

Литература:

1. Бојанин, С. (1985): „Неуропсихологија развојног доба и општи реедукативни метод“, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства;
2. Иланковић, В., Иланковић, Н. (2009): „Психомоторни развој детета“, Београд, Висока медицинска школа струковних студија „Милутин Миланковић“;
3. Malina, R. M. (2004): „Motor development during infancy and early childhood: Overview and suggested directions for research“, International Journal of sport and health science, 2, 50-66;
4. Montessori, M. (1966): „Тајна детињства“, превео са француског језика Српска Монтесори Асоцијација, Notre Dame: Fides Publishers;
5. Повше Ивкић, В., Говедарица, Т. (2000): „Практикум опште дефектолошке дијагностике“, Београд, Институт за ментално здравље;
6. Ранђеловић, И. (2013): „Одступања у развоју деце из развојних група“, мастер рад, Универзитет у Београду, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију;
7. Рапаић, Д., Недовић, Г. (2011): „Церебрална парализа, праксичке и когнитивне функције“, Београд, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Универзитет у Београду;
8. Стошљевић, Л., Рапаић, Д., Стошљевић, М., Николић, С. (1997): „Соматопедија“, Београд, Нучна књига;
9. Стошљевић, Л., Стошљевић, М., Одовић, Г. (2006): „Процена способности особа са моторичким поремећајима – Практикум“, Београд, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Универзитет у Београду.

Данијела Крунић, логопед
Служба за лечење деце предшколског узраста
Развојно саветовалиште
Дом здравља Крагујевац
Крагујевац, Словачких побуњеника 11/1/13
danijelakrunic2012@gmail.com
+38163696167

РАНИ РАЗВОЈ ДЕЦЕ - РОЂЕНИ ДА УЧЕ

Јесте ли се икада запитали шта се све у мозгу дешава након бебиног рођења? Са чиме бебе почињу? Шта оне уче од нас? Дечји мозак се развија прогресивно. То је једини орган који није довршен при рођењу. Милијарде ћелија мозга, које се називају неурони, чекају да буду повезане, да разговарају једне са другима, да се повежу формирајући сложени круг неуронских путева. Тада се постављају основе за дететову способност да формира јаке афективне везе. Тада се постављају основе за дететову способност учења нових информација. Овај временски период је најважнији у дететовом животу и касније поставља његов потенцијални допринос друштву. Дечји мозак се рађа спреман за учење. Његов посао је да формира везе и да направи мрежу неуронских путева које користи за обраду информација. У људској врсти постоји дуги период незрелости који је заиста упечатљив. То је била загонетка за еволуцијску биологију – Зашто се људска бића, толико паметна, рађају тако незрела? Научници су закључили да су те две ствари повезане.

Незрелост је оно што бебама омогућава да науче много више изван материце и да на крају постану веома паметна људска бића.

Мозак у развоју је веома флексибилан, или како то неуронаучници називају, пластичан. Пластичност омогућава мозгу у развоју да буде отворен за брзо учење и чини мозак веома осетљивим и на позитивна и на негативна искуства. Током раног детињства постоје искуства која позитивно утичу на каснији развојни пут наше деце. Такође, ово може да буде веома осетљив период за децу и изузетно је важно да обратимо пажњу на оно што се дешава у овом периоду развоја. Задивљујуће је то да бебе не само што знају више него што смо мислили, већ и уче брже и флексибилније него одрасли.

Зашто је мозак тако отворен за учење? Када се роде, бебе широм света могу да чују веома мале разлике између звукова разних језика. Одрасли то не могу. Мозак одраслог је обликован језичким искуством које је имао током првих седам година живота и зато су бебе „грађани света“, спремни за учење било ког језика.

Одрасли су слушаоци матерњег језика културе у којој су одрастали и мозак прави мрежу да би га усвојио. Колико су дуго бебе „грађани света“? Пре првог рођендана, бебе постају слушаоци матерњег језика своје културе. Њихов мозак селективно опажа само звукове који су им потребни за учење свог матерњег језика.

Размишљање – десном или левом хемисфером мозга? Нова наука о мозгу показује колико је наш мозак испреплетен. Некада смо мислили да су мождане хемисфере функционално одвојене: лева хемисфера обавља све сложене активности: језик и логика, математика и расуђивање, а десна хемисфера мозга је за музику, социјализацију, емоције, итд. Превазиђена је идеја да су хемисфере потпуно функционално одвојене области мозга.

Савремена наука о мозгу показује колико је емоционална област повезана са сваком делом учења, а језик, који је крајњи феномен прорачунавања које се дешава у раном детињству, захтева друштвени контекст, социјалну интеракцију, што побија идеју да је мозак функционално подељен на две хемисфере. Цео мозак је укључен у све што радимо, а социјални и логичко-језички делови нашег мозга су потпуно испреплетени.

Испод капе за снимање мозга. Кад се беба роди, њен мозак је четвртина величине мозга одрасле особе. Споља изгледа као његова мања верзија. Али ако се гледа под микроскопом, он је сасвим другачији. На ћелијском нивоу, неурони у можданој кори новорођене бебе су врло мали и нису добро повезани. Структура неурона је слична дрвету. Његове гране, дендрити, окружују ћелијско тело, примају долазне електричне сигнале од других неурона. Корен, односно аксон, дугачак је кабл који се протеже од ћелијског тела преносећи електричне сигнале на друге неуроне. Долази до синапсе када се аксон једног неурона повеже са дендритом другог. Дендрити расту врло брзо у раном развоју узрокујући раст мозга. То је главни разлог зашто бебин мозак постаје већи. До треће године, мозак ће порасти на 80% своје одрасле величине. До пете године ће бити 90% величине одраслог мозга. Ћелије мозга су јединствене. За разлику од осталих ћелија у телу, већина ћелија мозга се не може репродуковати. Најневероватнија чињеница о развоју мозга је та што ми производимо свих сто милијарди неурона у прва два месеца пренаталног живота. Фетус до шестог месеца

има све неуроне које ће имати на рођењу. Неурони изгледају другачије од осталих ћелија. Мождане ћелије су прилично различите. Дуге су и вретенасте. У кичменој мождини се налазе неурони који се протежу све до ножног прста. Могу бити дуги и један метар. Ћелијско тело, у коме се налази једно и ДНК, само је мали део на овом огромном, дугачком каблу. Да би се изоловао електрични круг мозга и убрзао пренос, неуронима је потребна масна супстанца названа мијелин. Мијелин је бела материја мозга. Углавном није присутан у мозгу новорођенчади, јер с ствара након рођења. Мијелин се буквално обавија око дугог кабла аксона. Изолује аксоне, наше неуронске жице. Мијелинизација сензитивних путева мождане коре почиње у 14. недељи фетусног периода, у мамином стомаку. Наставља се после рођења мијелинизацијом моторичких путева до друге године и мијелинизацијом асоцијативних путева све до средине двадесетих година живота (период адолесценције). Мијелин је маркер зрелости. Када је подручје мозга потпуно мијелинизовано, мозак вероватно губи део своје осетљивости или пластичност. Једном када су неурони обавијени мијелином, много је теже да се одвоје за формирање нових веза. Недавна истраживања показују да на мијелинизацију може утицати и искуство. Вероватно да све што радимо, поред одабира правих синапси, повећава дебљину мијелина.

Неуропластичност

Неуропластичност је реч за описивање осетљивости или флексибилности дечијег мозга. Мозак има огромну способност да гради различите склопове у зависности од потребе детета и његовог раног окружења. Млади мозак је пластичнији или отворенији за брзо учење и раст. Шта се, заправо, догађа у мозгу? Дендрити су у средини те пластичности. То је место где искуство доноси одлуке. Аксони расту и постају дуги. Повезујући се стварају пут који је користан, попут познавања звука матерњег језика. Гранањем и растом у том правцу тај пут ће учврстити. Дакле, овај масивни раст грана довршава повезивање и прави мреже које ћемо користити целог живота. Када је у питању повезивање неурона време је такође важан фактор. Одређене ствари се морају догодити у одређено време.

Научници сада знају да је почетак важан од рођења. „Критичним периодима“, или фазама развоја, потребне су одређене врсте искустава

да би се неурони правилно повезали. Веома рано у дететовом животу „прозори могућности“ се отварају и затварају у различито време. Критични периоди долазе са временским ограничењима. Ако се право искуство не догоди у право време, тада ће се дечији мозак развијати са хендикепом борећи се да надокнади изгубљену функцију.

Изградња мозга. Како да изградимо здрав мозак? Изградња мозга се врши корак по корак. Прво се формирају једноставни неуронски путеви, а затим сложенији. Баш као што је за изградњу куће потребан снажан темељ, мозгу у развоју је потребна снажна основа за изградњу свих будућих учења. Ако темељ није чврст, не вреди имати заиста лепу кућу која ће се оштетити или срушити у олуји. Потребан је чврст темељ. Начин на који мозак одлучује да изгради сам себе зависи од врсте неге коју дете добија. Свака интеракција ствара могућност за изградњу дететовог мозга. Нема ничега што је неважно. Искуства у првим годинама живота граде или снажне или слабе темеље за сав будући развој. Како мозак гради снажне темеље? Један од начина је кроз интеракције „давање – узвраћање“. Родитељ и дете имају различите видове комуникације: осмех, додир, реч или гукање. То је ритам, плес, синхроност између родитеља и детета. Свака интеракција гради дететове вештине и спремност да крене напред. Деци је заиста потребна подстицајна нега и интеракција с родитељем који примећује шта дете занима, који примећује његове потребе и одговара на његова интересовања и жеље. То је она врста интеракције која учи децу емоцијама, социјалним интеракцијама, језику и поставља темељ који им је потребан за све што долази након тога. Интеракције представљају основ за развоја мозга. Сваки пут када постоји интеракција давања и узвраћања, деца нешто из тога науче. На пример, сваки пут када родитељи помогну детету да именује нешто што га занима, у мозгу се одвија процес

који кроз ту интеракцију учи језик. Деца најбоље уче када имају осећај сигурности и афективну везу, што им помаже да истражују и да не буду забринуте. Свака интеракција заиста обликује не само спремност детета за школу, већ обликује његов будући живот и здравље.

Шта се дешава са мозгом ако дете не добије здраве интеракције „давања и узвраћања“? Када нема здраве реактивне интеракције са родитељима, тада недостаје онај здрави допринос који је потребан за развој и може да се активира систем реакција на стрес. Стрес је друга врста искуства која обликује развој мозга. Постоје добре врсте стреса, попут испробавања нечега новог, и лош стрес који стручњаци називају токсичним стресом који ремети развој мозга. Токсични стрес је када дете пати од озбиљних непрестаних тешкоћа, занемаривања или злостављања. Окружење преплављено токсичним стресом обликује мозак на врло посебан начин што ствара проблеме у учењу, понашању и функционисању у везама са другим људима. Токсични стрес је такав како звучи, константан је, неумољив, стално је присутан, утиче на функцију мозга. Стрес повећава синдром активације који изгледа као кад видите тигра: или се заледиш или бежиш – борба или бекство. Деца се под таквим околностима или претерано плаше или им ништа не смета јер су преоптерећена. Ни једно ни друго није добро. Интервенције. Зашто третирати симптоме ако бисмо успели да смислимо начин да дођемо до извора и спречимо проблем? Једна од интервенција је информисање и едукација родитеља о раном развоју деце. Превентивни програми мењају перспективу о важности раног учења.

Закључак

Прве године заиста утичу на цео живот.

Што више знамо о мозгу у развоју, чини се да рано учење постаје хитније.

Нина Недељковић, дипломирани психолог
 Саветовалиште за брак и породицу
 Првослава Стојановића бр.8
 34000 Крпаујевац
ninaned92@gmail.com

Шта је отуђење?

Рођењем детета сваки родитељ ствара везаност за дете. Ова везаност подразумева да родитељ безусловно и континуирано задовољава потребе детета. Током развода се, неретко, овај однос мења па се улога родитеља који задовољава потребе детета мења у позицију да дете задовољава потребе родитеља. Отуђење детета дубоко погађа децу и отуђене родитеље. Отуђена деца су у високом ризику од дисфункционалности у делу грађења односа са другим људима, од депресије и злоупотребе супстанци у адолесцентском периоду.

Карактеристике родитеља који отуђује

Родитељи који отуђују имају одређене заједничке карактеристике; имају оно што називамо импотентним (немоћним) личностима или улогама. Отуђујући родитељи показују следеће:

У делу емоција отуђујући родитељи се лако наљуте кривећи супружника за пропали брак, чак и ако је отуђивач желео развод. Отуђивач, такође, постаје забринут због могућности да прекине 24-часовни контакт са својом децом.

У делу мотивације за такво понашање отуђујући родитељ углавном жели да казни и добије задовољење због брачног распада. Одлучан је у томе да се освети на начин који највише узнемирава другог родитеља. Родитељ који отуђује пројектује на другог родитеља оно што он као родитељ отуђитељ ради. Пример је родитељ који има потешкоћа у управљању домаћинством, посебно када су деца са њим. Он (или она) одводи децу касно у школу и не омогућава деци да раде домаће задатке. Он пројектује ове недостатке на другог родитеља говорећи: „Она (или он) не брине како треба за вас. Она те не воли. Она је лоша мајка. Не може чак ни да "држи" кућу.“ Ово збуњује децу, не знају коме да верују или ко говори истину. Психолошки притисак је толико велик да деца подлегну отуђивачком начину приказивања ситуације.

Зашто родитељ отуђује дете?

Неки родитељи непосредно по разводу буду у стању шока, психолошке кризе и не знају да се носе са новонасталим околностима. Неки родитељи су имали толико мучан партнерски однос да се не могу одвојити од властитих емоција и не желе активно да раде на себи. Неки родитељи не увиђају свој део одговорности и нису вољни да мењају понашање у интересу детета. Неки од њих имају проблеме из властитих раних искустава (из останака односа са својим родитељем/родитељима, напуштање од стране родитеља, занемаривање, злостављање).

Јесу ли то увек мајке?

Истраживања и клиничка пракса доследно показују да отуђење нема везе са полом родитеља. Као што неко није бољи родитељ самим тиме што је мајка, исто тако није ни отуђитељ самим тиме што је мајка. Зависно од особина сваког детета и његових животних околности, детету би требало осигурати приближно једнаку укљученост оба родитеља у живот и одгајање. На тај начин ниједан родитељ не може да се понаша као власник детета, па да овом другом родитељу „даје“ односно „не даје“ дете.

У општој и стручној јавности воде се жестоке полемике око појма отуђења детета. Неки аутори сматрају да је отуђење синдром који треба представљати засебну дијагностичку категорију па тако постоје озбиљне индикације да би се могао наћи у новим издањима ДСМ-а (Diagnostic and statistical manual of mental disorders) и МКБ-а (Међународна класификација болести). Неки аутори препознају отуђење, али не сматрају да га треба представљати као посебну дијагнозу јер заправо представља вид емоционалног злостављања. Неки аутори (претежно у САД) залажу се за тезу да се ради о нарушавању привржености детета једном од родитеља под утицајем другог родитеља. Апсолутни консензус око концептуализације појма није постигнут, но оно што струка препознаје јесу понашања родитеља која су усмерена нарушавању односа детета и другог родитеља, било свесно или несвесно, те да наведено представља кршење права детета и ризик од емоционалног злостављања. Хоћемо ли та понашања називати отуђењем, манипулацијом

или неким трећим именом није толико важно колико је важно да их препознајемо и да од њих штитимо децу.

Разна лица отуђења

Најчешће стратегије отуђења које родитељи користе, према ауторима који се баве овом темом (Warshak, Childress, Baker, K. Woodall, N. Woodall, Bernet) и према подацима из праксе су:

- претерано угађање детету (дозвољавање детету да једе пуно слаткиша, да остаје дуже будно, да игра игрице и гледа филмове који нису дозвољени код другог родитеља),
- изостављање позитивних искустава с другим родитељем (родитељ потпуно игнорише позитивна искуства која је дете имало са другим родитељем, не спомиње га, помера заједничке фотографије или играчке које је детету купио родитељ којега тренутно нема),
- пренаглашавање пропуста другог родитеља (један родитељ закасни по дете на тренинг, а други родитељ говори о томе да га је „заборавио“ и слично, одводи дете у ЦСР, ПУ и пријављује занемаривање),
- претерано задирање у однос детета и другог родитеља (позивање детета на мобилни и слање порука већину времена док је дете код другог родитеља, наметање својих правила понашања док је дете код другог родитеља, стално запиткивање о начину провођења времена, о храни коју дете једе, одећи коју носи и слично),
- опструирање контаката детета и другог родитеља (забраја контаката или осмишљавање разлога да се контакти не одрже попут тренинга, прегледа, рођенданских прослава, прехладе, учења за тест баш у време дружења с другим родитељем),
- показивање неугодних емоција када дете

остварује однос с другим родитељем (показивање туге, љутње, страха, забринутости, било речима или понашањем, у неким случајевима и игнорисање детета, потпуно емоционално захлађење),

- слање двоструких порука детету (речима подстицање детета на сусрет с другим родитељем, а притом плакање или упућивање порука детету попут „слободно иди, ваљда нећу умрети од бриге“ / „слободно иди, неће ти се ништа страшно догодити“),
- лажно оптуживање за злостављање (подстицати дете да каже да га је други родитељ тукао, додиривао по интимним деловима тела и слично, кад то није истина),
- пасивно допуштање другим члановима обитељи или пријатељима да отуђују дете (родитељ не отуђује самостално, али допушта својим родитељима да чине горе набројана понашања),
- дељење непримерених информација с дететом (о судском поступку, о брачном односу, о насиљу којем дете није сведочило),
- обртање улога дете-родитељ (тражење од детета да брине о осећањима родитеља, вербално или невербално),
- замењивање биолошког родитеља новим партнером/ком (тражење да се нови партнер зове тата или нова партнерка мама),
- охрабривање дететове љутње према другом родитељу (дете се љути јер му је један родитељ узео мобилни како би учило, а други родитељ оснажује љутњу детета, не дозвољава му да заборави ту ситуацију),
- ограничавање комуникације детета и другог родитеља (забрањивање телефонских позива без реалног разлога),
- ускраћивање информација о детету (око пресељења, лекарских прегледа),
- немогућност одвајања слике себе и детета (говорити детету да је други родитељ оставио „нас“ када је затражио развод брака).

Зашто је отуђење емоционално злостављање?

Осим због последица отуђења о којима смо управо говорили, према ДСМ-у, водећем дијагностичком приручнику, емоционално злостављање означава „вербални или симболички чин који резултује, или постоји извесна веровноћа да ће резултовати, значајном психолошком штетом по дете“. Психолошка

штета по дете не мора бити видљива одмах, што је код отуђења често случај, него као стручњаци можемо проценити да услед отуђујућих, односно злостављајућих понашања, постоји извесна вероватноћа за психолошку штету у будућности. На тај начин можемо барем делимично деловати превентивно, а не када дете већ развије озбиљније симптоме, најчешће у адолесценцији.

Марија Несторовић, дипломирани психолог
Центар за социјални рад „Солидарност“,
Крагујевац Светозара Марковића 43
34000 Крагујевац
064/9059353pancinakg@gmail.com

РОДИТЕЉИ И ДЕЦА У ПРОЦЕСУ РАЗВОДА

Бракоразводни поступак виђен је као криза која прекида животни циклус породице и усмерава га у другом правцу. Један је од најзначајнијих животних стресора који захтева реорганизацију читавог породичног система. Нема периода у развоју детета за који би се рекло да је „погодан“ за развод родитеља. Адаптација деце зависи од степена сарадње/конфликта међу родитељима, као и личних карактеристика самог детета. Истраживања (Ричард и Даусон, 1982) говоре да су деца узраста од две и по године до шест година уплашена и збуњена и да долазе до закључка да су кривци за развод брака родитеља. Јавља се страх од напуштања; ако је један родитељ отишао, да ли ће отићи и други. Посматрано кроз узраст и животни циклус, сматра се да је предшколски узраст детета тежак период за разумевање овакве породичне ситуације. С обзиром на то да предшколци разумеју зашто нешто није добро, могу да препознају тешкоће у функционисању родитељског пара, али имају мање когнитивних и емоционалних ресурса да се носе са веома збуњујућим емоцијама које се јављају у ситуацији родитељског конфликта. Тада се код деце јављају различити одбрамбени механизми.

Референце:

1. <https://www.psychologytoday.com/us/blog/living-automatic/202002/parental-alienation-how-and-when-does-it-start>

2. <https://www.psychiatrytimes.com/view/treatment-and-prevention-parental-alienation>

Развод родитеља у адолесцентом добу код деце је исто тако стресан, с обзиром на то да и сам адолесцентни период носи изазове.

Различите су стратегије којима ће се деца служити како би превазишла стање у којем су се наша. Најчешће се труде да споје родитеље, што им је природна потреба да родитељи живе скупа. Нека деца повлаче се у себе, потискују, постају лојални једном од родитеља, или се понуде да буду у улози „жртвеног јарца“ како би пригушила конфликт међу родитељима.

Деца процењених високих интелектуалних способности у односу родитељске несарадње око скоро свих питања, личну заштиту виде у томе да манипулишу информацијама и да их презентују родитељима на начин који они желе да чују, односно за које процене да су спремни да чују. Када је реч о једном неконзистентном родитељском пару, дете преузима контролу моћи, што родитеље само више увлачи у сукоб – и долазимо до зачараног круга.

У глобалу деци нико не каже разлоге због којих се родитељи разводе, изостају одговори деци, па такво стање даје простора да се, тако збуњени, сами боре са размишљањем како је до тога дошло, где је њихова кривица и како да поправе породичну ситуацију.

Промене које родитељи могу видети код деце су: у начину њихове игре, у проблемима са пажњом и концентрацијом, социјалним контактима, у појави страхова и тешкоће у формирању идентитета код адолесцената. Узраст, личне карактеристике детета, степен резилијентности, од значаја су за то како ће дете владати ситуацијом у којој се налази. Деца у бракоразводном процесу имају изражене потребе, а то су стабилност, сигурност, предвидљивост, сталност. Интензивирани су страхови типа „ако се не воле, да ли воле мене“. Активан је конфликт лојалности према родитељима.

Родитељима је важно указати на то да деца која буду дуго изложена постразводном конфликту родитеља, изостанку њихове сарадње, комуникације, отежаној реализацији контакта, могу имати тешкоће у свом психосоцијалном развоју, лоше самопоуздање и самопоштовање, кризе идентитета (изразито зрела или агресивна деца), могу да потпадају под утицај других (вршњачке групе), у периоду адолесценције показују појачан негативистички став према родитељима, на постављање граница од стране једног родитеља „беже“ ка другом родитељу и тако иду линијом мањег отпора.

Најризичнији родитељи су деангажовани, односно ауторитарни или занемарујући.

Задачи за родитеље по сепарацији односе се на то да дете припреме на развод, да одлуче где ће дете живети и како виђати другог родитеља, да се уздрже од омаловажавања другог родитеља, да раде на сарадничком родитељском планирању које је засновано на дечијим потребама, као и да ураде само неизбежне промене у животу детета.

Доласком родитеља у фазу у којој постају реални и свесни свог удела у неуспеху заједнице, у којој се мире са чињеничним стањем и настављају живот, могло би се рећи да је емоционални развод завршен и да су родитељи на путу да партнерску релацију оставе по страни и замене је родитељском сарадњом и комуникацијом.

Марија Петровић, дипл. соц. радник, мастер политиколог социјалне политике
Центар за социјални рад „Солидарност“
контакт: 069/549-00-54
E-mail: marijapetrovicsw@gmail.com
Јелена Милић, психолог
Центар за социјални рад „Солидарност“
контакт: 063/576-301
E-mail: jelenamf81@gmail.com

РАЗВОД БРАЧНЕ/ВАНБРАЧНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ И ПАРТИЦИПАЦИЈА ДЕЦЕ

Партиципација као појам се везује за различите друштвене, економске, филозофске, политичке и друге поступке. У овом тексту посебан значај дат је партиципацији деце у поступку развода, односно повери малолетне деце током бракоразводног спора. Поред тога што је право на партиципацију деце гарантовано Конвенцијом о правима детета, бројни су бенефити уважавања овог дечијег права, како за саму личност детета и за родитеље, тако и за оне који професионално штите права и интересе најмлађих. Дугорочно, поштовање овог права доприноси развоју целокупног друштва и унапређењу различитих политика. Чланом 12 Конвенције о правима детета УН из 1989. године право деце на партиципацију подразумева да дете има право на слободно изражавање свога мишљења, право да се

његово мишљење узме у обзир у свим стварима и поступцима који га се непосредно тичу, у зависности од узраста, когнитивних, емоционалних и социјалних способности. Развод супружника и уређивање родитељског односа је несумњиво важно за дете и непосредно га се тиче. Истим чланом Конвенције детету се посебно даје прилика да буде саслушано у свим судским и административним поступцима који се односе на њега, било непосредно, или преко заступника или одговарајућег органа, на начин који је у складу са процедуралним правилима националног закона.

Конкретно и практично, право на партиципацију значи да децу схватамо озбиљно, да покушавамо да сагледамо ствари са њихове тачке гледишта и да их третирамо као субјекте, а не као објекте акција.

Анализирајући праксу аргументовано претпостављамо да се у општој популацији, међу родитељима, као и међу професионалцима, ово право деце различито тумачи и да није најсрећније имплементирано. Често имамо прилику да чујемо да деца данас имају превише права а немају обавезе, да се у нечије „наше време“ све лепо знало, да одрасли знају све боље, да деца треба да буду деца, а не да се питају о „тамо неким“ стварима, да су недорасли или да партиципација деце умањује ауторитет одраслих. Деца, као и ми одрасли, имају осећања, потребу да буду уважени, а имају и достојанство, иако можда не знају тачно шта та реч значи.

Замислимо да, на пример, на председничким изборима неко претпостави који је кандидат наш избор, а да се с нама и не консултује, потом се одазове на изборе и гласа уместо нас. Већина нас би то окарактерисала као недопустиво јер ми имамо право да изађемо на председничке изборе. Свако од нас би нашао начин да то своје право заштити. Деца имају право на партиципацију као што ми одрасли имамо право да покренемо поступак за развод брака. Одлуком да се разведемо ми одрасли дете стављамо у нову животну ситуацију. Самим тим што је нова, та ситуација захтева одређена прилогођавања и нове вештине. Наша обавеза и дужност је да деци помогнемо и да их подржимо уважавајући њихове потребе, осећања и жеље. Дакле, док год деца заиста не партиципирају у стварима и процесима које их се тичу, ми само претпостављамо шта они желе да кажу, шта мисле и осећају.

Нажалост, право деце на партиципацију се и међу професионалцима који штите права деце и међу родитељима различито тумачи. На пример, анализирајмо ситуацију девојчице од четири године чији су родитељи у поступку развода и обоје дођу по њу у вртић и испред ње се посвађају. Након неколико дана, у току разговора са социјалном радницом, девојчица, док прича о тој ситуацији, каже: „Знате како је мени било, као да стојим само у хулахопкама испред целе моје групе, они су само викали“. Можемо закључити да је дете осећало срамоту, нелагоду, узнемиреност, а да су родитељи, занети у расправи, занемарили како се она осећа. Ако површно чујемо реченицу које је дете изговорило, можемо закључити да је девојчици само било хладно. Дакле, партиципирање деце захтева пажњу и вештине одраслих који би деци, уз адекватно и

примерено информисање, обезбедили услове да се слободно изразе.

Чланом 65 Породичног закона РС „дете које је навршило десету годину живота може слободно и непосредно изразити своје мишљење у сваком судском и управном поступку у коме се одлучује о његовим правима“. „Суд и орган управе утврђују мишљење детета у сарадњи са школским психологом, односно органом старатељства, породичним саветовалиштем или другом установом специјализованом за посредовање у породичним односима, а у присуству лица које дете само изабере“ (Породични закон РС члан 65, став 6). Дете млађе од десет година не може непосредно изразити мишљење у судском и управном поступку, али се његово мишљење посредно обезбеђује преко поменутих специјализованих установа. У пракси, суд и орган управе најчешће утврђују мишљење детета посредством органа старатељства, односно центра за социјални рад. Наравно, овај члан Закона се односи и на поверу детета приликом развода брака или ванбрачне заједнице. Аутентично мишљење детета утврђују професионалци органа старатељства независно од жеља родитеља који судски уређују родитељски однос. Такође, стручна лица центра за социјални рад имају обавезу и дужност да заштите дете уколико процене да један или оба родитеља желе директно или индиректно да утичу на формирање мишљења детета о повери, о другом родитељу и његовој примарној породици, контактима са родитељем са којим дете не живи, итд.

Приликом разговора са дететом, а који се реализује у поступку повере приликом развода брачне заједнице или сепарације ванбрачних партнера, дешава се да дете говори речима којима говори и родитељ који дете отуђује. Професионалци који штите интересе деце треба да поседују вештине процене да ли дете аутентично говори оно што оно жели или оно што један од родитеља (или оба) од њега очекује. Деца чији су родитељи у висококонфликтном разводу често „плешу“ између њих преузимајући улогу забављача и уче се да задовоље родитеље говорећи им оно што ови желе да чују. На том путу изгубе себе. И када их питамо шта они желе, шта осећају, шта им је потребно, врло често не знају аутентично одговорити на та питања.

Онда када изрази своју жељу, дете не доноси пресуду. Одлука о томе са ким треба да живи

доноси се узимајући у обзир, поред воље и жеље детета, и све друге релевантне факторе. Када се детету то саопшти, велика већина деце осети олакшање јер зна да постоје одрасли који ће понети терет одговорности који је понекад неправедно дат деци.

Тема отуђења је изразито тешка, емоционално обојена, тешка за разумевање, па често делује контраинтуитивно, те се у јавности често чује „дете је рекло да жели да живи са оцем/мајком, рекло је да се осећа једино сигурно са њим/њом, а опет му није испуњена жеља“, „зашто се љубав проглашава патологијом“ и слично. Неретко орган старатељства штити дететово право на партиципацију и од самих родитеља, најчешће од оног чији су поступци процењени као поступци отуђујућег родитеља. Отуђено дете не може да партиципира у поступку на адекватан начин јер оно нема своју вољу и жељу. Право сваког детета је да остварује контакт са родитељем са којим не живи, сем уколико је такав контакт за дете процењен као ризичан.

Полазећи од претпоставке да је партиципација деце у пракси социјалне заштите и даље недовољно заступљена спровели смо истраживање током септембра и октобра 2019. године. Помоћу анкетног упитника испитано је 60 професионалаца Центра за социјални рад „Солидарност“ и 60 младих изнад осамнаест година који су на ранијем узрасту у различитим поступцима користили услуге социјалне заштите. У наредним редовима навешћемо неке од резултата до којих смо дошли.

Питали смо колеге да ли мисле да имају вештине да процене како се деца са којом раде осећају када им она то не кажу. Највећи број испитаника мисли да „углавном“ може да процени, док је једна трећина испитаника сигурнија у своју процену и одговорила је са ДА. Само 3,4% мисли да не може да процени осећања детета ако му оно то на неки начин и не каже, што је 2 од 60 испитаника. Наравно да имамо одређена искуства, образовање и вештине за рад са децом, али да ли можемо са сигурношћу да знамо како се дете осећа а да нам оно то не каже или смо склони да претпостављамо? Претпоставке нас могу усмерити ка неадекватној процени. Томе у прилог говори и резултат анкете да од шездесеторо младих чак 47% мисли да стручњаци не процењују адекватно њихова осећања.

- Питали смо колеге да ли децу треба

укључити у поступке заштите који их се непосредно тичу и 58% испитаника одговорило је са – „да, увек“, док 42% испитаника сматра да учешће деце зависи од карактеристика детета и других околности. Са друге стране, закони у оквиру којих радимо на заштити интереса деце нас обавезују да обезбедимо дететово учешће. Не постоји развојна граница за изражавање мишљења. Сасвим мала деца су у стању да изразе своје мишљење, ако не вербално, онда на неки други начин. Дакле, једино о чему можемо полемисати јесте начин партиципације који може зависити од узраста, карактеристика детета или других околности.

- Колеге смо питали да ли имају довољно времена за директан рад са децом. Преко 80% стручњака је проценило да нема довољно времена приликом рада које би посветили непосредно детету. И утисак младих је сличан па 60% испитаника процењује да им није посвећено довољно времена од стране оних који раде на њиховој заштити. Такође, и колеге и млади у великој већини се изјашњавају да стручњаци Центра за социјални рад често прекидају разговор јер морају да ураде нешто друго везано за свој посао. Дакле, професионалци запослени у социјалној заштити су свесни да не посвећују довољно времена директном раду са децом, што је неопходно за обезбеђивање суштинске партиципације.

- Колеге смо питали колико су им мишљење, осећања и доживљаји деце као извор података у раду важнији. Чак 80% професионалаца процењује да су им то најважнији извори података. Са друге стране, преко 60% младих верује да их стручни радници само формално питају шта мисле, осећају и желе. С тим у вези, на крају упитника остављен је простор где су млади имали прилику да нама, који штитимо њихове интересе, оставе поруку. Овде ћемо навести само неке: „слушајте и ви нас“, „немојте да журите док говорим“, важно је да разумемо шта нам се прича“...

Закључујемо да је партиципација деце још увек дискретно присутна у нашој околини. Несумњиво је да свет углавном креирају одрасли те је и обавеза одраслих да га направе што безбеднијим и удобнијим местом за најмлађе. Деца породицу нису сама креирала и не смемо допустити да их одлуке најближих одраслих дестабилизују. Родитељи најчешће

своју улогу у породици уређују како најбоље умеју, али оно што охрабрује јесте да има начина да се родитељске вештине унапређују. Развод или сепарација родитеља не умањују њихов значај, обавезе и дужности. Тако што уважавамо децу, помажемо им да развијају културу слушања и критичко мишљење, да постану одговорнији, да развијају односе поштовања и кооперативности. У будућности императив је потпуно и суштинско поштовање

партиципације деце у свим стварима и поступцима која се деце непосредно тичу. То је обавеза како родитеља тако и професионалаца који штите интересе деце.

Литература:

1. Закон о социјалној заштити РС, члан 65;
2. Конвенција о правима детета УН, члан: 12, 13, 14, 15, 16, 17.

Марија Петровић, дипл.соц. радник, мастер политиколог социјалне политике
Центар за социјални рад „Солидарност“
контакт: 069/549-00-54
Е mail: marijapetrovicsw@gmail.com

УСВОЈЕЊЕ

Сви познајемо бар један пар који жели, али из неког разлога не може, да се оствари у улози родитеља. Стиче се утисак да би баш ти људи били изврсни мама и тата. Те особе треба охрабрити и подржати, јер њихов проблем не мора бити нерешив.

Често за такав брачни/ванбрачни пар чујемо коментар: „Зашто не усвоје дете?“

Адаптивно родитељство је више од биолошког родитељства и подразумева комплексан процес прилагођавања.

Усвојење се уређује Породичним законом РС, а заснива се одлуком органа старатељства. Орган старатељства је центар за социјални рад. Дете које се може усвојити је усвојеник. Пар који жели да усвоји дете је потенцијални усвојитељски пар.

Које дете се може усвојити?

Члан 90 Породичног закона одређује да се може усвојити дете које нема живе родитеље, чији родитељи нису познати или је непознато њихово боравиште, дете чији су родитељи потпуно лишени родитељског права, дете чији су родитељи потпуно лишени пословне способности и дете чији су се родитељи сагласили са усвојењем.

Исти закон одређује да се не може усвојити крвни сродник у правој линији, а од сродника у побочној линији рођени брат или сестра,

односно брат или сестра по оцу или мајци.

Може се усвојити само малолетно дете након навршеног трећег месеца живота, и не може се усвојити дете које је стекло потпуну пословну способност.

Која су ограничења везано за старост усвојитеља и усвојеника?

Како се тежи да усвојено дете расте у породици која представља замену за биолошку породицу, потенцијални усвојитељи не могу бити старији од 45 година и осамнаест година млађи од усвојеника.

Ко не може усвојити дете?

Закон одређује да дете не може усвојити лице које је потпуно или делимично лишено родитељског права, потпуно или делимично лишено пословне способности, лице које је оболело од болести која може штетно деловати на усвојеника, као ни лице које је осуђено за кривично дело из групе кривичних дела против брака и породице, против полне слободе и против живота и тела.

Брачни статус усвојитеља

Дете могу усвојити супружници или ванбрачни партнери заједно, а независно од овог може усвојити и лице које је супружник или ванбрачни партнер родитеља детета. Изузетно, министар надлежан за породичну заштиту може дозволити усвојење лицу које само живи ако за то постоје нарочито оправдани разлози.

Држављанство усвојитеља

Дете у РС могу усвојити и домаћи и страни држављани, а Законом је дата предност држављанима РС. Страни држављанин може усвојити дете ако се не могу наћи усвојитељи

међу домаћим држављанима и ако се надлежни министар сагласио са усвојењем. Сматра се да се домаћи усвојитељи не могу наћи ако је прошло више од годину дана од дана уношења података о будућем усвојенику у Јединствени лични регистар усвојења. Нажалост, у нашој пракси ово се најчешће дешава када је у питању усвојење деце са инвалидитетом. Таква пракса последица је још увек ниске свести према потенцијалима особа са инвалидитетом и дискриминишућем односу према њима. Изузетно, министар надлежан за породичну заштиту може дозволити усвојење страном држављанину и пре истека рока од годину дана ако је то у најбољем интересу детета.

Захтев за усвојење детета

Од идеје о усвојењу детета до покретања овог поступка најчешће парови дуго размишљају, боре се са различитим страховима и зебњама. Када донесу одлуку, поступак покрећу у центру за социјални рад уз захтев који тамо добију и листу докумената коју треба да доставе. Од брзине рада локалних институција зависи колико ће времена за то требати да издвоје. У најгорем случају биће потребно пар дана, али имајте у виду да је исто толико документације потребно ако купујете стан или тражите кредит од банке. Ипак, у питању је дете. Дакле, неопходно је прибавити фотокопију личне карте, извод из матичне књиге рођених и венчаних, држављанство, уверење да лице није осуђивано и кажњавано, уверење о приходима, уверење о имовинском стању... Документација, уз потписан захтев, подноси се пријемној канцеларији центра за социјални рад. У захтеву ће стајати телефони за

контактирање потенцијалних усвојитеља.

Процена опште подобности усвојитеља

У центрима за социјални рад усвојењем се бави Служба за заштиту деце и младих. Када се прими захтев потенцијалних усвојитеља, руководилац Службе за заштиту деце и младих формира стручни тим који ће пратити потенцијалне усвојитеље до усвојења. Тим чине водитељ случаја, који координира рад тима, и чланови тима. Тим је сачињен од стручњака различитих профила како би процена и припрема усвојитеља била свеобухватна. Дакле, тим чине социјални радник, психолог, педагог и правник. Након тога, у договору са својим тимом водитељ случаја позива пар на први разговор у центар за социјални рад.

Стручњаци центара за социјални рад у току свог радног дана слушају изузетно тешке и трагичне приче живота својих клијената и пружају им подршку. Усвојење је најлепши део посла којим се запослени центра баве и посебно му се радују.

Први разговор намењен је међусобном упознавању, као и увиду стручњака у захтев и документацију потенцијалних усвојитеља. Пар је обично пред први разговор напет и нервозан јер зна да их тамо неко процењује. Стручњаци су упућени у то кроз шта су потенцијални усвојитељи прошли пре обраћања центру и овај њихов корак посебно цене и поштују.

На основу разговора стручни тим сагледава лична својства потенцијалних усвојитеља, мотивацију за усвојење, као и друге елементе који су релевантни за процену подобности за усвојење. Теме разговора се односе и на

партнерски однос, стабилност брака, интересовања, стабилност односа у широј породици, укљученост у друштвену заједницу итд. У току поступка пар ће бити подвргнут психолошком тестирању посредством стандардизованог теста. Такође, у оквиру поступка стручни тим посетиће потенцијалне усвојитеље у њиховом домаћинству како би остварио увид у услове у којима они живе.

Следећи корак је програм припреме будућих усвојитеља. Обично се реализује са једним или више парова. Припрему реализују стручњаци центра и она је јако значајна за будуће усвојитеље јер се током програма обрађују теме које парове највише брину, а то су:

– Шта треба знати о усвајању деце?

– Мотиви за усвојење детета и зрелост одлуке о усвојењу.

– Карактеристике деце за усвајање.

– Дететова прошлост, идентитет и друга осетљива питања везана за усвајање.

– Долазак детета у породицу.

Процена и припрема усвојитеља су два дела једног целовитог процеса. Програм припреме садржи теме које приказују усвојење, усвојенике и усвојитеље из различитих углова. Теме се прожимају и преплићу.

Када стручни тим процени да су потенцијални усвојитељи подобни да усвоје дете и када су успешно прошли припрему, формирају се налази и мишљења стручњака који се са пратећом документацијом шаљу надлежном министарству. Након што надлежно министарство оцени да је поступак стручно спроведен, потенцијални усвојитељи се уписују у Јединствени регистар усвојитеља на нову РС.

Период чекања

Нема правила колико дуго пар чека док не упозна дете које ће потенцијално усвојити. Заправо, постоје два регистра у надлежном министарству – регистар усвојитеља и регистар деце подобне за усвајање. Наравно да сви потенцијални усвојитељи нису идеални за свако дете. Управо због различитих карактеристика усвојитеља и деце овај период може дуге или краће трајати.

Центар за социјални рад који је „обрађивао“ усвојитеље чека заједно са усвојитељима. Пракса је да усвојитељи буду из географски другог места у односу на дете које се усваја. На

пример, ако је потенцијални усвојитељски пар из Крагујевца, они могу усвојити дете из Новог Сада, Враћа или неког другог места, али не и из Крагујевца, сем ако за то не постоје нарочито оправдани разлози.

Центар који је проценио да је одређено дете подобно за усвојење врши избор потенцијалних усвојитеља. Од надлежног министарства добија листу потенцијалних усвојитеља од којих, у односу на карактеристике детета, позива неколико парова на продубљени интервју. Пар који најбоље може да одговори на потребе детета упознаје се са дететом и постепено креће период међусобне адаптације, наравно уколико је потенцијални усвојитељски пар заинтересован за конкретно дете.

Различити потенцијални усвојитељи имају различите захтеве и очекивања у односу на дете. Неки желе искључиво женско или искључиво мушко дете, а бројни су и други захтеви што може период чекања учинити дужим.

Када се процени да је период адаптације успешан и да је однос између потенцијалних усвојитеља и детета задобио везу налик биолошком родитељству, може се планирати и чин усвојења. Период адаптације траје највише 6 месеци.

Дејство усвојења

Усвојење је свечан чин и реализује се у центру за социјални рад који је надлежан за дете које се усваја.

Усвојењем се између усвојеника и његових потомака и усвојитеља и њихових сродника заснивају једнака права и дужности као између детета и биолошких родитеља. Усвојењем престају права и дужности детета према његовим сродницима, као и права дужности сродника према њима.

Конечно, усвојитељи и усвојеник од тог дана чине породицу.

Ивана Јокић, дипломирани психолог
ПУ „Нада Наумовић“
Крагујевац
Саве Ковачевића 30

РОДИТЕЉСТВО: ДЕЧЈА ПОНАШАЊА ,СА КОЈИМА ТЕШКО ИЗЛАЗИМО НА КРАЈ И ШТА МОЖЕМО У ТИМ СИТУАЦИЈАМА КАО РОДИТЕЉИ ДА УРАДИМО

Родитељство, као улога, као појам, постоји и пролази кроз епохе; мења се, различито се доживљава. У овом „нашем веку“ чини се да је у већој мери акценат на истраживању родитељства, на томе који су типови родитеља, покушава се сазнати о начинима како партнери доживљавају своје улоге родитеља. Затим, у каквом је односу доживљај родитељства које вршимо са тиме какве су улоге наших родитеља према нама биле, и да ли је родитељство „над“ нама имало утицаја на то како ћемо ми вршити ту улогу према сопственој деци. Наравно, различити теоријски оквири доносе различита поимања родитељства, па онда има и различитих импликација у самој пракси. Међутим, неоспорно је да расте број школа за родитеље, радионица, семинара и различитих едукација који би требало да расветле родитељство и понуде родитељима решења за свакодневне изазове са којима се сусрећу. Пуно родитеља сведочи да их, поред свега што могу да прочитају или чују том приликом, често преплави осећај потпуне збуњености, некомпетентности и утисак да тек сад више „ништа не знају“. Улога стручњака управо јесте да помогне да анксиозност коју родитељи осећају остане на најмањој могућој мери, док осећање компетентности и осећај да родитељи имају контролу над ситуацијом постану оно што је доминантно.

Питања која родитељи често себи постављају су: „Да ли сам довољно добар родитељ?“, „Да ли негде грешим?“, „Шта радим погрешно?“, „Шта ако упропаstim сопствену децу?“, „Да ли је и другима овако тешко / како је другима тако лако?“. Родитељи, пре свега, треба да знају да су ово универзална питања која муче родитеље

широм света, поред бриге и страха за развој и здравље своје деце.

Заиста, одговорност родитеља је велика. Родитељи су за своју децу први и доживотни учитељи. Модели понашања. И најчешће, интуитивно и спонтано, родитељи одлично одговарају на потребе своје деце. Родитељи осећају своју децу, препознају њихове потребе, читају fine поруке са лица или из понашања своје деце, чак и када деца не говоре. Истина, на раном узрасту деца више саопштавају понашањем него речима.

Да би родитељи били самопоуздани у својим улогама потребно их је подржати. Потребно је да се и сами осећају добро. Јер – идеални родитељи не постоје. Када се роди дете, тада се и родитељ рађа. И уче једни од других, деца од родитеља и обрнуто.

Међутим, догоди се некада да родитељи више нису сигурни, да не могу да дешифрирају неку дечју потребу или да оно што раде не доприноси ефекту код деце какав су прижељкивали. Тада могу да трагају за одговорима и да у мору различитих приступа остану збуњени и још више на почетку. То може да буде исцрпљујуће за родитеље и да их обесхрабри.

Највећи број родитеља са којима радим обраћао ми се због осећаја губитка контроле када је реч о понашању њихове деце на узрасту од две до пет година. Углавном су понашање своје деце описивали као безобразлук, хистерисање, бес, дрскост, пркос, непоштовање, агресију према себи и према другима (најчешће према родитељима). И изнова би то биле различите породице, али је опис био исти. И сви ти родитељи били су забринути за своју децу, за њихово здравље,

изненађени променом у понашању која се догађа, а са друге стране, почели су да сумњају у себе и да се питају где су погрешили и да ли су довољно добри родитељи.

Заправо, оно што се догађа јесте то да деца почињу слободније испољавати своје импулсе, а при том нису стекли вештину да их контролишу.

Деца на раном узрасту (посебно до треће године) имају мало самоконтроле када су емоције у питању. Део мозга који је задужен за ову врсту самоконтроле се развија споро. Због тога су деца често импулсивна и понашају се у складу са оним како се осећају. И често када је дечје понашање ван контроле, то нам је јасан сигнал да деца, у ствари, не могу да савладају осећања која их преплављују у том тренутку и са којима се суочавају.

Родитељи често кажу да се деца тада понашају непослушно, да су агресивна и несарадљива. Да бесне, хистеришу, не желе да саслушају и да најчешће говоре: „Нећу!“. То је слика која може да буде врло мучна за родитеље, пре свега за дете, али и за ширу околину. Како родитељ не успева да допре до детета, родитељ губи контролу над ситуацијом, а често се сусреће и са осуђујућим погледима или речима људи из околине који таквим сценама присуствују.

Деци је тада, у ствари, потребна помоћ. Већ је речено да често деца одређене поруке преносе управо својим понашањем, а не речима. Шта нам дете поручује? Можда да је раздражљиво јер је гладно, неиспавано, жедно, превише му је хладно или вруће, жели нешто да узме, да ради или да се игра, можда чак и да каже, али никако му не полази за руком.

Шта је оно што родитељи могу да ураде?

Као прво, родитељи треба да покушају да остану смирени током тих тренутака када дете неутешно плаче, бесни, баца се, удара себе или родитеље, баца играчке или шутира ствари. Уколико је потребно, родитељи могу да се на тренутак одвоје како би превладали своје реакције и емоције изазване оваквим понашањем детета. У тренутку када дете не може да регулише своје емоције и понашање, потребно му је да родитељи то ураде за њега, да буду ослонац и рефлектују слику која ће за дете бити прихватљива.

Догоди се понекад, под притиском околине, из немоћи, најчешће, да и родитељи одговоре неадекватно. Често су у тим тренуцима тога и свесни. Међутим, уколико и родитељи одговоре претераним реакцијама (љутњом,

бесом, стидом и осећајем кривице да нису довољно добри родитељи, посебно ако се ситуација дешава на јавном месту, међу другим људима) дечје емоције ће се још више појачати, а самим тим и реакције детета, односно понашање детета које иначе не може да регулише. Мало је вероватно да ће дете на овај начин научити како да се носи са снажним емоцијама које му се дешавају и како да их превлада.

Такође, истраживања су показала да оштра дисциплина може да појача или развије агресивна понашања, делинквенцију или хиперактивност током развоја деце. Деци је потребно да буду повезана са својим родитељима. Потребно је да повремене изливе бурних дечјих осећања родитељи структурирају, да знају како да реагују (смирено, не повишеним гласом, не изоловањем или игнорисањем детета, не бурном реакцијом на дететову бурну реакцију). Истраживања, такође, показују да су најбољи начини да се дете научи самоконтроли својих емоција, па и реакција, емпатија и показивање саосећања са дететом. Родитељи би требало да покажу детету да разумеју како се оно тренутно осећа. Дobar начин за то је да родитељи појашњавају детету шта је оно што му се тренутно догађа, шта осећа, нпр.: „Љут си зато што треба да скупиш играчке, али није у реду да удараш због тога“. Добро је да се именују осећања и истовремено да се родитељи потруде да се не одустаје од правила. Уколико се једном одустане, дечје реакције ће следећи пут бити изразитије и упорније, јер ће имати доживљај претходног успеха.

Деци је потребно време да науче да прихвате облике понашања који су пожељни, да разумеју зашто се осећају како се осећају и да схвате последице свог понашања. Игнорисање детета у ситуацији када је преплављено емоцијама није добар начин и дете из тога само може да научи да није довољно добро, да је непожељно и невољено, а при том ће остати ускраћено за разумевање онога што му се дешава.

Период када деца уче и покушавају да разумеју шта се то дешава са њима, које су емоције присутне и због чега, и како да их контролишу, интензиван је између друге и пете године, али наставља да се развија и кроз рано детињство. То је период (или фаза) која пред родитеље поставља изазове, у највећој мери, у сфери понашања и постављања граница. Можда је најнеадекватније да се у овом периоду

једној или другој категорији нису добра за дете. Кроз договор дете се учи стрпљењу, учи се одлагању неких својих потреба, има осећај правичности и праведности. Такође, дете се учи и томе да поставља приоритете и да се, у складу с тим, договара.

Верујем да сваки родитељ жели најбоље за своје дете. Верујем да сваки родитељ интуитивно осећа потребе свога детета. Знам да постоји читав репертоар стратегија које могу

да подрже родитеље да се на том путу родитељства осећају добро, компетентно, самопоуздано.

Родитељи, будите срећни са својом децом. Може се догодити да нека понашања не можете разумети, да немате решења за одређене изазове, да имате питања. То су ситуације када се можете обратити стручном лицу, најчешће психологу.

ПОСТАВИТИ ГРАНИЦЕ ДЕЦИ – ВАЖАН ЗАДАТАК РОДИТЕЉА

Родитељи често имају проблем да поставе здраве и функционалне границе својој деци. У својој књизи Како деци поставити границе и при том сачувати живце Нејсел Лата, отац, дејчи психолог и терапеут, то представља једноставно и духовито.

На основу личног и богатог професионалног искуства дефинисао је десет правила за која сматра да су најважнија. „Добро је што та правила никад не застаревају, нити их треба дорађивати.“

1. Запамтите три пута „О“

Однос, однос, однос.

Ово сматра најважнијим правилом од свих, јер однос остаје заувек. Децу је лако контролисати и страх може послужити у ту сврху, али деца одрастају и престају да се плаше родитеља. Ако је страх једини ауторитет, родитељи ће бити у великој невољи. По њему, целокупна дисциплина се своди на однос, јер однос који градите са децом одређује њихово понашање и каква ће деца постати. Основни задатак родитеља је да са својом децом изграде чврст однос, тако ће бити успешни родитељи.

2. Лако је волети, није лако допадати се

Полази од тога да већина деце верује да их родитељи воле, чак и када их туку и напусте. Међутим, приличан број деце мисли да се не допада родитељима, јер се родитељи не боре да им се деца допаду. Деци је потребно да се допадају родитељима. Квалитет односа у продици се види кроз то колико у кући има живахности и воље за игру и закључује да добар однос не може да се гради без живахности.

3. Деца су пиране

Деци је потребна родитељска пажња, она су

„прождрљивци наше пажње“. Деца су толико жељна пажње да ће учинити било шта само да је добију. Ову потребу родитељи морају разумети, јер уколико је не разумеју, неће је нахранити. „Деца су, као и пиране, гладна пажње и живе само да би се хранила“. Гладне пиране нису добре и такве не желите у кући, духовито закључује аутор.

4. Храните оно што је добро,

изгладњујте лоше

Из претходне приче о пиранама следи следећа порука: „Морате бити пажљиви шта то храните“. Не треба заборавити да треба да храните оно што је добро, а изгладњујете оно што је лоше. Све што се храни развијаће се и расти, а ако се изгладњује, увенуће. Многи родитељи који имају проблем са својом децом губе ову чињеницу из вида. Добро понашање треба подржавати и „хранити“, а лоше понашање треба примати хладно, јер ако се храни пажњом, одгајиће се лоше дете.

5. Деци су потребне ограде

Деци су потребне ограде. „Поставите правила, да се зна где су границе и придржавајте их се најстроже што можете.“ У дејчој природи је да иду напред докле год не стигну до ограде, некој деци је довољно да знају да ограде постоје, а друга деца неколико пута налете на њу. Свет без ограда је за дете опасно место, јер ограде пружају осећај безбедности и сигурности.

6. Будите доследни (колико год можете)

Лако је рећи родитељима „будите доследни“, међутим, у стварности то и није баш лако. „Зато будите доследни колико год можете.“ Родитељи треба да покушају да буду доследни ако баш морају и да не буду строги према себи када у неким тренуцима остану без залиха доследности, закључује аутор.

7. Не толеришите безобразлук

Родитељи знају да толеришу много безобразлука својој деци. Неслагање је саставни део процеса одрастања, а непоштовање је потпуно друга ствар. Неслагање и расправа су позитивни јер деца расту и развијају своје самостално мишљење. Непоштовање је безобразлук и не треба га толерисати.

8. Морате, морате, морате имати план

Циљ родитеља није да децу васпитавају случајно, већ плански. Потребно је да родитељи имају план, који не мора бити ултрамодеран, пословни план. Важно је да родитељи повремено седну и размисле шта ће урадити „пре него што се нешто догоди“. Ако се појави проблем, потребно је да се одвоји време да се проблем сагледа и донесе одлука шта ће се предузети како би се проблем решио. Увек је потребно да родитељи имају план – „Три пут мери, једном сеци“ – закључује аутор.

9. Свако понашање нешто говори

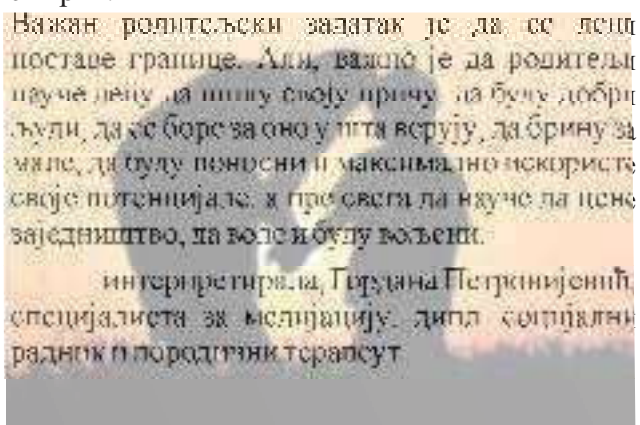
Понашање је дететов начин да саопшти што не уме или не жели да искаже речима и то је другачији вид комуникације. Деца често комуницирају својим понашањем уместо речима, имају много емоција, али нису вешта да изразе осећања, зато они „својим понашањем говоре оно шта осећају“. Лоше понашање је начин којим дете говори и показује да је једно од претходно наведених

правила у неком делу запостављено. Зато је важно да откријемо шта њихово понашање говори, шта дете жели, јер ако разумете шта њихови поступци значе, „прешли сте 75% пута до решења проблема“, закључује аутор.

10. Пустите буру да се стиша

Живот се мења рођењем деце. Да ли је могуће имати децу и све успешно позавршавати?

Лако је рећи „треба само добро распоредити обавезе“, „потребна је добра организација“, јер живот доноси буре, хаос, непријатности и аутор саветује „када ветар крене, крените и ви“, „пустите буру да се стиша, јер је хаос једнак за све нас“. Дешава се да ствари у једном тренутку крену наопако и аутор саветује „да се повучете у миран ћошак и пустите буру да се смири“, „да чврсто држите руке на кормилу, помно пратите компас и пловите низ воду док се море не смири“.

ОТАЦ КОЈИ НЕСТАЈЕ

Многа деца одрастају поред оца који је само физички присутан у дому, односно тамо само преспава – али је повучен, равнодушан, безосећајан, одбојан, проводи мало времена са својом децом.

У технолошки развијеним земљама број деце која живе само с једним родитељем 1960. године био је једно дете од десет, а већ 1978. приближно једно од пет. Данас је ситуација још много тежа и очекује се даље смањивање те пропорције.

Овакве статистике су узнемирујуће. Још милиони деце неће одрастати под уравнотеженим утицајем и мушког и женског родитеља. Ту ће децу емоционални проблеми и ожиљци пратити у личном животу, браку и у родитељским дужностима.

Одсутност оца утиче на дечаке

Период узрастања, од пубертета до зрелости,

свакако је период у коме је утицај родитеља истог пола значајнији. У нашој култури у том периоду девојке обично имају ближи однос са својим узором женске улоге (мајком), него што дечаци имају са својим узором мушке улоге (оцем). Често је очева личност тешко доступна или потпуно уклоњена из живота синова. Управо због приснијег односа са својим родитељем – узором женске улоге, девојке обично изграде здравију слику о себи. Када бих имао моћ да изменим неку друштвену појаву, било би то исправљање проблема одсутног, равнодушног или неукљученог оца.

Др. Харолд М. Вот, психијатар и психоаналитичар, у својој књизи „Ушкопљена породица“ написао је следеће:

„Практично сваки пацијент кога сам лечио, или чије сам лечење надгледао или проучавао у разним истраживањима, имао је породично устројство које одступа од уобичајеног.

Најчешћи је образац: породица у којој је мајка била надмоћни или насртљиви родитељ, а отац равнодушни слабић. Неки од очева били су насртљиви и сигурни на својим радним местима, али стидљиви и слаби у односу са својим супругама. Заправо у тим браковима жене су „носиле панталоне“.

Други образац био је слаба мајка, која се приљубљује уз своју децу, и груби отац, неспособан да искуси блискост са својом женом и децом. Иако изгледа да је такав отац глава породице, у ствари највише одговорности пада на леђа жене, осим можда у периодима када је очева присутност праћена провалама гнева. Неке су жене присиљене да испуњавају улогу мајке и оца, што није добро ни за њу ни за децу.

Очеви и мајке су за дете најутицајније личности. Ако се они међусобно воле и сарађују, ако имају јасно одређене улоге, деца ће се здраво и складно развијати. Када је тај образац нарушен на било који начин, деца доживљавају разне емотивне поремећаје.

Индустријска револуција и очинство

Чини се да су тешкоће почеле са индустријском револуцијом и урбанизацијом друштва. Докле год смо имали претежно аграрно, сеоско друштво, лик оца је био важан и покретачки чинилац живота у домовима и у развоју деце. Кад је његов посао био смештен око куће, долазило је до чешћег контакта с децом, нарочито када су она радила уз њега. Није било разонода као што је телевизија, што је значило да су вечери биле више породично усмерене и деца су имала више прилика да буду с оцем.

Данас су очеви обично запослени изван куће па деца ретко имају прилику да виде њихово радно место. Често и не знају шта је отац по занимању и где ради. Сусрећу га за време доручка или вечере, а понекад ни тад. Многи очеви раде и прековремено, па су непрестано изнурени. За своју децу они као да не постоје. Према неким истраживањима, просечан амерички отац проводи мање од шест минута недељно у квалитетној и утицајној комуникацији са дететом. У већини случајева све се углавном своди на ретку и површну комуникацију.

Одсутност оца утиче на девојчице

Од треће године до пубертета је период узрастања када је значајнији утицај родитеља супротног пола. Када девојчица у предшколско доба и нижим разредима основне школе нема

присан однос са својим оцем, топао, пун љубави и наклоности, може постати жена с темељним неповерењем у мушкарце усађеним у њену личност. Можда неће ни бити свесна да узрок таквог неповерења у односу према другим мушкарцима у њеном животу има своје корене у њеном односу са оцем.

Следећа тешкоћа која се код жена може појавити је – непријатељство према мушкарцима. Поново, она има своје корене у дубокој огорчености према свом оцу, јер није испунио њене тежње као девојчице. То непријатељство може бити несвесно.

Често је присутна претерана тежња за наклоношћу и пажњом мушкараца. Недостатак топлог, емотивног односа са оцем за време периода утицаја родитеља супротног пола може допринети да жена има незаситу жудњу да буде прихваћена и да прима наклоност од мушкараца. Такве жене често имају брачне и сексуалне тешкоће које не могу разумети.

Чест је брачни проблем да се жена емоционално односи према своме мужу као да јој је отац. У сваком браку долази до појаве делимичног преношења емоција на супружника, оних и онаких емоција које су првобитно биле намењене родитељу супротног пола. Ово представља нарочиту тешкоћу када жена потиче из породице у којој је утицај оца био неделотворан. Она је склона да се емоционално односи према своме мужу као да јој је тата, тежећи да муж испуни њене емоционалне тежње које отац никада није испунио. Чест је случај да осећају привлачност према мушкарцима доста старијим од њих.

Овај трансфер емоција може посебно угрозити сексуални вид брака. Стручњаци нас информишу да неке жене кажу како имају одбојност према сексуалном односу са мужем такву као да им се њихов отац сексуално приближава.

Жене које су искусиле здрав, присан однос са својим оцем у окружењу дома, касније имају здравију слику о себи и способније су да избегну замке промискуитетности.

Последице за мушкарце

Недостатак топлог односа пуног љубави и наклоности на сличан начин има велики утицај на живот дечака. Утицај се највише запажа у оно време раста и развоја када је неопходан утицај родитеља истог пола, почевши од пубертета у коме је дечама најпотребнији ауторитативан мушки лик као узор полне улоге

у будућем животу. Дечак који са оцем нема правилан и делотворан однос одраста са неразвијеним и лошим осећајем мужевности. Нема поверења у себе као мушкарца.

Већина мушкараца ретко допушта, или никада не допусти, да други спознају ову врсту несигурности у њиховом животу. Многи од њих непрестано носе маску самопоуздања.

Доказивање мужевности

Недостатак мужевности чини мушкарце несигурним, а често их нагони да себи и целом свету доказују како су стварно мушкарци. На стотине начина они покушавају да себе и друге увере да су мужевни. Осетљиви су на „мачо“ митове који прожимају наше друштво: прави мушкарци су груби, безосећајни, усмерени на свој наступ, увек самоконтролисани. Одрасли момци не плачу! То је њихов мото!

Тако се мушкарци, да би достигли „мачо“ измишљотине, напрежу – више него жене – у борби за статусне симболе, титуле и степене образовања. Трпе се да докажу своју мужевност постигнутим успесима, нарочито на материјалном подручју. Размишљају овако: ако ја зарађујем више новца него други мушкарци, сигурно сам „бољи мушкарац“ него они. Такмичење „свако са сваким“ такође служи за доказивање мужевности

Последњих година, ипак, можемо да у неким срединама запазимо позитиван тренд: мужевним мушкарцем се сматра онај који је чврст и принципијелан, али пажљив, обзиран, нежан и пун поштовања. Неки мужеви и очеви желе да имају такве особине. Ова промена пружила би наду за велики број мушке деце која данас одрастају. Да би били што успешнији у развијању праве мужевности, многи мушкарци треба да разумеју и превазиђу последице недостатка родитеља у сопственом детињству.

Непријатељство и страх од жена

Следећа потешкоћа коју често примећујемо код мушкараца из породица без оца је – непријатељство према женама. Мајка (или особа која је замењује) настоји да надокнади недостатак оца или његову равнодушност. Дечаци са десет или једанаест година, уместо мајчиног васпитавања и пажње, спремни су за више мушког уплива. Дешава се да што више мајка настоји да надокнади недостатак очеве пажње, то дечак у себи све више изграђује непријатељство и горчину (иако су мајчине

намере добре).

С друге стране, често, због дечаковог дивљења и поштовања према мајци, он према њој развија двострука осећања, одбијајући да призна свој непријатељски, огорчен став, према тој истој мајци. Он никада не би хтео да је повреди, али жели да побегне од њене пажње, емоционално и физички. Када дечак одрасте, овај дечачки бес према мајци (као и непријатељство и горчина девојчица према оцу) често се одражава у његовом односу према другим женама.

Појављује се страх од надмоћности било које жене у његовом животу када је већ одрасла особа. Такав се мушкарац „заветује“ да „неће никада допустити било којој жени да њиме управља“. Овакав став често није свесно осећање, али показује се у избегавању блискости, присности са женом. За таквог мушкарца је еротска блискост једина у којој се осећа сигурним од властитог страха да жена буде надмоћна. Као супруг, он постаје попустљив и ћутљив, или љутит и удаљен. Можда ће непрестано започињати телесни контакт да би био „јача страна“ у брачном односу. Оваква понашања имају врло штетне последице по брак, веће но што су многи у стању да схвате.

Честе су и неке друге последице одрастања без оца. Многи се мушкарци односе према својим супругама као према мами, а они сами понашају се као да су синови тинејџери. Неке жене кажу да су им мужеви попут још једног детета, да чак избегавају да разговарају о породичним одговорностима. Женина тражења и подсећања им изгледају попут маминих, па се он према њима односи на исти, отуђен начин, као кад је био тинејџер.

Тешкоће у мушким пријатељствима

Још једна потешкоћа коју налазимо код мушкараца одраслих без оца, је истовремена потреба и страх од склапања дубоких односа са мушкарцима. Однос отац-син би требало да буде увежбавање и поучавање о приснијим односима међу мушкарцима. Ако никада не искусе такав однос у породици у којој су одрасли, мушкарци касније не могу да их развију. Такође може да се појави страх да би такав однос наслућивао хомосексуалност. Савремена истраживања показују да у нашем друштву већина мушкараца нема правог пријатеља с којим би могли поделити животну искуство на присан начин. Херб Голдберг у књизи „Ризици мужевности“ („The hazards of

being male“) пише о изгубљеној способности за право другарство међу мушкарцима. После исцрпљених дискусија о заједничким темама, као што су спорт, време, раст цена, политички догађаји и слично, мушкарци више немају шта да кажу један другоме. Следећи проблем, тесно повезан са овим, јесте хомосексуализам код мушкараца, који је у евидентно већем порасту него лезбејство.

Потреба за односом са неким ко ће заменити очев лик, уз непријатељство према женама и уз страх од њих, мушкарце чини још пријемчивијим за хомосексуалност. Тежња за блискоћу са очевим ликом повезује се са сексуалним и емотивним потребама које неки младићи тада настоје да испуне у хомосексуалним односима.

Круг се затвара

Многи данашњи мушкарци су до неког степена захваћени оваквим тешкоћама због равнодушног, попустљивог или неприсутног оца. То је у нашем друштву створило дубоко укореван циклус: надмоћне жене склапају брак с равнодушним и slabим мушкарцима, а њихова деца постају надмоћне жене и неизграђени мушкарци. Затим се опет тако наставља. Сваки нараштај улази у све веће тешкоће, уз све разорније последице. Данас је опште распрострањена болест лоше или нездраве слике о себи, и код мушкараца и код жена, која своје корене вуче из лошег или никаквог успеха родитеља у васпитавању деце у родитељском дому.

Ово тумачење психијатар са Харварда, Арман М. Николи резимира следећим речима:

„Ако неки чинилац утиче на развој и емотивну

уравнотеженост појединца, онда је то квалитет односа који су он или она искусили у детињству са оба родитеља. Важи и супротно: ако људи који пате од емотивне болести имају неко заједничко искуство, онда је то недостатак родитеља било због смрти, развода, преокупираности послом или из неког другог разлога.“

Расправа у овом тексту била је усредсређена на последице недостатка оца. Али, недостатак мајке постаје у нашем друштву, такође, све већи откад се и мајке запошљавају са пуним радним временом изван куће. То такође може имати разорне последице. Некада су породице могле да имају помоћ дедова и бака, тетка и стричева који су на себе преузимали удео у васпитавању деце. Данас, тек мали број деце има подршку и сигурност ширег круга породице.

На почетку 21. века у нашем друштву све је већи број појединаца који нису имали здраве услове за развој у оквиру породице. Све је већи број породица са једним родитељем и породица са оба запослена родитеља, а све више деце одгајано је без имало правилног утицаја родитеља оба пола. Ожиљци таквих недостатака биће дубоко усечени у слику о себи коју ће формирати припадници будућих нараштаја.

Из књиге:

„Слика о себи“ Џоша Мекдауела („Духовна стварност“, Загреб, 1989)

Мср Зорица Сорак
ОШ „Станислав Сремчевић“, Крагујевац
zoricasorak@gmail.com
063634929

Стрес родитеља/старатеља/хранитеља изазван онлајн наставом

Стрес настаје када мислимо да нећемо моћи да одговоримо захтевима који су нам постављени (сложени захтеви, нови задаци, непознато). Може бити акутан и хроничан. Стрес се одражава на више животних нивоа: физиолошком, психолошком, социјалном и економском. Све чешће чујемо израз резилијентност који значи отпорност на стрес. Резилијентност је способност за прилагођавање променама и капацитет за успешну адаптацију, упркос изазовима и тешким околностима.

Типови људи у односу на резилијентност:

– Одустајивачи: Често се кајем због одлука које доносим, ретко ризикујем и више волим да играм на сигурно у животу.

– Одлагачи: Осећам се задовољно оним што јесте и што имам у животу, а ризикујем понекад, када то не може да угрози моје циљеве.

– Освајачи: Радо ризикујем у животу, прихватам изазове, имам пуно енергије и ја сам стално активна и врло упорна особа.

У ад хок истраживању питали смо ученике, наставнике и родитеље о онлајн настави из прошле школске године (март– јун 2020).

Шта је добро донела онлајн настава за ученике?

Више спавања и долазак на наставу у пиџами; доручак за време наставе; више слободног времена; више времена за учење (боље оцене); разни додатни материјали; више времена са породицом, избегнуто је напорно путовање до школе.

Шта је изазивало стрес код ученика у време онлајн наставе?

Приступ настави (опрема, интернет конекција), недовољно јасни захтеви наставника, различите платформе за учење за различите предмете, коришћење наких апликација и алата који нису погодни за наставу, превише обавеза у кратким роковима, недостатак дигиталних компетенција – несналажење са неким дигиталним алатима, повратне информације наставника, нетранспарентност оцењивања.

Шта је изазивало стрес код наставника у време онлајн наставе?

Потпуно ново окружење за рад, опрема, интернет конекција, дигиталне компетенције, жеља да се остваре исходи и достигну стандарди,

неизвесност у вези са завршним испитом, објективност оцењивања (како објективно оценити неки рад када нисмо сигурни колико су родитељи, или неко други, учествовали у изради задатка).

Шта је изазивало стрес код родитеља/старатеља/хранитеља у време онлајн наставе?

Чување деце – родитељи који раде (школе обезбеђују целодневни боравак деце у првом и другом разреду, од 7.00 до 17.00, а у време онлајн наставе те услуге није било, отежавајућа околност је била и та што ни баке и деке нису могли да се укључе у чување деце због опасности од заразе ковидом-19).

Обезбеђивање опреме и интернета за праћење наставе (одједном се наметнула потреба и обавеза да свака породица има стабилну и брзу интернет везу и опрему за праћење наставе на даљину и онлајн наставе).

Мотивисање деце за нови начин учења (пошто није било дневних рутина везаних за наставу у школи, деца су губила интересовање за обавезе у вези са учењем, одлагали извршавање задатака; најдрастичније је било са ученицима осмог разреда који су веровали да завршног испита неће ни бити).

Недостатак дигиталних компетенција (деци је била потребна помоћ и подршка од самог изласка на интернет преко претраживача, уласка на образовну платформу на којој се одвијала онлајн настава до креирања дигиталних садржаја у оквиру задатака и пројектне наставе, један део родитеља није имао та знања).

Недостатак времена због пословних обавеза да се пропрате све активности у вези са наставом на даљину (један део родитеља је због пандемије био ангажован и преко уобичајеног радног времена тако да нису стизали да пропрате све обавезе и активности деце током наставе на даљину и онлајн наставе).

Стрес због преузимања/непреузимања деџих обавеза (неки родитељи су преузимали конкретно извршавање задатака и активности уместо своје деце, па су додатно били под стресом како ће све то бити вредновано и да ли ће успети у року да ураде и пошаљу задатке, док је друга група родитеља била у стресу због немогућности да помогне деци у вези са изразом

конкретних задатака).

На почетку нове школске године чини се да се ова питања само усложњавају, као и стрес родитеља у вези са наставом коју имају њихова деца. Целодневни боравак ученика ради у школама уз додатне мере заштите (ученици су подељени у две групе, хране се у својим учионицама, родитељи/старатељи/хранитељи не улазе у простор школе), а родитељи/старатељи/хранитељи се труде да што пре узму децу из школе (обично већ после 13.00); нека деца се сама враћају из школе, укључени су рођаци и пријатељи у преузимање деце – што све повећава стрес код родитеља/старатеља/хранитеља.

Обезбеђивање опреме и интернета за праћење наставе је такође остало као обавеза родитеља/старатеља/хранитеља, посебно за оне који имају децу у другом циклусу обавезног образовања (од петог до осмог разреда) и у средњим школама, јер се у великом броју школа настава одвија по комбинованом моделу што значи да ученици сваког другог дана прате наставу на даљину путем телевизијског програма и онлајн преко платформи које су школе изабрале. Није било системских решења да се родитељима/старатељима/хранитељима помогне, мада је било предлога да држава за сваког ученика обезбеди бесплатан интернет и бар део опреме за праћење наставе (таблет). Све се свело на појединачне акције и иницијативе у школама да се набави по неколико уређаја за социјално најугроженије ученике. Тако да и овај узрок стреса код родитеља остаје.

Мотивација ученика за праћење наставе на даљину и онлајн наставе такође све више опада, а

родитељима/старатељима/хранитељима се не нуди саветодавна подршка како да се изборе са овим проблемом. Чини се да су све институције заказале у овом тренутку што се

ове теме тиче. Тако да се стрес родитеља/старатеља/хранитеља због овог проблема само повећава.

Недостатак дигиталних компетенција родитеља/старатеља/хранитеља је евидентан и забележене су само спорадичне иницијативе школа да се одрже едукативне радионице на ову тему (првенствено коришћење Гугл-учионице) и пројектне активности неких удружења (Клуб хранитеља „Чуперак“). У ситуацијама када школа обезбеди опрему (таблет) за ученика, родитељ/старатељ/хранитељ обезбеди стабилну интернет везу, недостатак дигиталних компетенција опет доводи до неукључености ученика на онлајн наставу.

Недостатак времена због повећања пословних обавеза родитеља/старатеља/хранитеља такође остаје и даље као један од узрока стреса јер се у економској кризи која је настала због последица изазваних ковидом-19 много запослених нашло у ситуацији када мање зарађују, а трошкови се повећавају, па прихватају нове послове да би колико-толико попунили кућни буџет, а времена за подршку деци је све мање.

Стрес због преузимања или непреузимања дечјих обавеза током оналајн наставе такође остаје, али се све отвореније прича о овоме од стране наставника.

Код родитеља је, такође, присутна стална тензија због очекивања поновног затварања школа и запитаности шта и како тада.

Сматрамо да је сада због увођења наставе на даљину и онлајн наставе родитељство пред једним великим изазовом и да је потребна свеобухватна и системска подршка родитељима, пре свега саветодавна, а онда и материјална. Надамо се да ће се врло брзо креирати различити програми подршке, како на локалном, тако и на националном нивоу.

Милица Анастасов, дипл. социолог
Центар за социјални рад „Солидарност“,
Крагујевац
anastasov.milica@gmail.com
тел.065/2255852

Системски изазови који су пред родитељима који уз себе имају једно или више оболеле деце

Верује се да здрав човек има сто жеља, а болестан само једну – да је здрав. А родитељи чија деца оболе од тешких, хроничних болести, поред те једне жеље да им дете оздрави имају низ других жеља које не могу сами да остваре јер су преплетене системским и личним изазовима.

У овом чланку било би пожељно одшкринути врата „тамног вилајета“ и покушати да се сагледају системске препреке у Србији са којима се сусрећу родитељи чије је дете оболело. С обзиром на то да је сама тема комплексна, не постоје студије на ову тему јер се обухвата трећа димензија проблема – шта све родитељи морају и треба да преброде у поступку лечења свог детета кроз здравствени/правни систем који их ни у једном сегменту не препознају као учеснике у овом процесу.

Кључни проблем који се препознаје је обавеза родитеља да буде укључен у све што се тиче лечења свог детета, да би га једино тако заштитио, наилазећи притом на системске проблеме који директно утичу на квалитет живота самих родитеља, па и целе породице.

Наиме, Породични закон недвосмислено у члановима 68. и 69. прописује да су дужности родитеља да се старају о детету и воде бригу о њему, али већини за то и не треба наводити законске одредбе, јер преузимањем улоге родитељ се саживљава са тиме. Оно што се препознаје као проблем је то што родитељи у већини случајева нису здравствени радници, а, грубо речено, морају све да знају о болести детета да би га што ефикасније лечили и излечили. То буквално значи да родитељ својим социјалним/интелектуалним капацитетима мора да издејствује оно што је по његово дете најбоље, јер здравствени систем Србије је постављен у пракси тако да је фокус на лекарима, самим тим и њиховим капацитетима, сујетама међу њима, које доводе до тога да се скрене са пута лечења пацијената.

Сви ови изазови могу бити огромна клопка за родитеље, посебно када се дуги низ

коју лекар погрешно попуни или напише шифру по којој ви примате плату 65%, а имате право на 100% примања,

* када не разумете примену терапије или наредну фазу у лечењу, па ако замолите лекаре да појасне, а они тврде да су вам све већ рекли. Наравно да ће све „заврзламе“ и изазове институција родитељ да поднесе да би лечио своје дете, али је објективно питање шта ако није имао капацитета да дође до друге информације, шта ако је веровао институцији и није препознао да је дошло до лошије одлуке по његово дете. Претпоставка је да постоји одговор на овако битна питања у неком од закона Републике Србије. Али, истина је да ни један од закона не препознаје родитеља као могућу жртву у процесу лечења свог детета, тј. закон штити пацијента од несавесног лечења, неетичког понашања лекара према пацијенту, али то није довољно, јер родитељ штитећи дете/пацијента излаже себе непријатностима, стресу и сукобима да би дошао до нечег вишег.

Пример добре праксе, тектонска промена која се у овом тексту мора споменути, јесте измена Закона о здравственом осигурању у априлу 2019. године када је дата могућност да родитељ буде на плаћеном боловању, уз 100% примања, у читавом периоду током трајања болести детета, а не као до тада, само пар месеци са умањеним примањима.

Ако друштво посматрамо кроз временску призму, уочићемо да је од примитивних цивилизација до савременог друштва највише дошло до напретка увођењем реда у свакодневицу и доношењем закона који штите сваког појединца. Наравно да постоји превелики проблем ако и у 21. веку морате да рачунате да ће неко да вам „заврши“ неку услугу само зато што се лично познајете, зато што вас је неко неком препоручио, или сте донели одговарајући поклон, а не зато што вам је та услуга, попут лечења детета, законом загарантована. Родитељима у том процесу лечења никако није лако када им пријатељи

кажу да је само требало да их позову, јер би им они помогли у некој болници пошто знају како ствари функционишу. Такође, није пријатно ни звати све пријатеље редом и објашњавати шта, зашто и како да вам прискоче у помоћ када је та помоћ морала добром вољом да буде обезбеђена прво од саме здравствене установе.

Свиме наведеним, покушало се указати на то да се енергија родитеља расипа на многе стране уместо да је усмерена ка детету које, када је најрањивије, жели да поред себе има родитеља који је позитиван и који може да му пружи наду и срећу.

Оптимизам и позитиван став су пола

излечења, а разумевање, толеранција и подршка су пут којим се иде у победу и излечење.

Референце:

1. https://www.paragraf.rs/propisi/porodicni_zakon.html
2. <http://www.kcmedia.rs/srbija-iznad-mitova-i-stereotipa-vesti-10.php>
3. https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zdravstvenom_osiguranju.html

Дневни боравак за децу Центра „Кнегиња Љубица“ Крагујевац

Корисници услуге дневног боравка за децу, која функционише у оквиру Центра за развој услуга социјалне заштите „Кнегиња Љубица“, летњи распуст провели су у кампу. Наиме, услед актуелне пандемије (COVID-19), водећа идеја стручног тима Боравка и Прихватилишта за децу је била премештање целокупне организације и функционисање услуга усклађено са интересном сфером корисника у условима најпогоднијим за поштовање превентивних мера.

„Деца и васпитачи су се договорили око имена за камп. Камп смо назвали ТКиБ. ТКиБ значи „Тетка, клинци и Боравак“. У ТКиБ-у је било врло лепо и занимљиво. Сваког дана смо радили различите ствари, неке од тих ствари су биле креативне радионице, кулинарске радионице, које су биле савршене, радионице

насиља, комуникације и још много сличних. У договору са васпитачима и њиховим организацијама и обавезама дошли смо до договора да преноћимо у кампу. За ноћење у кампу нам је требала потврда од родитеља/старатеља. Те ноћи у кампу су биле незаборавне. Кад кажем незаборавне, мислим на то да је било фантастично јер смо се сви дружили као никад пре, јер смо непрекидно проводили време са васпитачима и децом, причали о томе шта нас мучи, причали о понашању и много сличних ствари. Последњи дани августа су били врло леви. У тим данима, а и у осталим, баш смо намучили васпитаче, али баш смо их уморили да би нама било лепо. У тим последњим данима августа је био фестивал „Блеја“. „Блеја“ се одржавала три дана. Сва три дана је био испланиран програм. Првог дана је био онлајн пренос преко

инстаграма/фејсбука. Тај дан је био врло занимљив и леп. Тог истог дана ми смо преноћили у кампу. Сутрадан смо правили еко-парк где смо садили цвеће и дрвеће, spremали ручак који је био фантастичан. Након тога, деца из малог и великог боравка су отишла кући. Трећи дан „Блеје“ је био испланиран за сакупљање новца за Јанка. Новац смо сакупљали тако што су васпитачи дошли до договора са разним фирмама да једно дете трчи за ту једну фирму. Било је 12 фирми и трчало је дванаесторо деце. Трчали смо на стадиону „Чика Дача“. Сакупили смо доста новца и донирали Јанку. Дани у Боравку су пролазили много брзо. Кад трепнеш, готов је већ дан, а то значи да смо се провели баш лепо. Не могу да нађем речи које би описале тај цео камп, јер не постоје толико лепе речи за тај камп и за све те људе који су нам улепшали овај распуст.“
ДР

„БЛЕЈА“

Јул 2016. године, према прогнозама метеоролога у хладу је неких 38°C. У просторијама Дневног боравка за младе „блеји“ неколицина младих људи, није било клима уређаја у том тренутку, али су срећом зидине на несунчаној страни па је субјективно-објективни доживљај подношљив. Како то обично бива, разговор ненаметнуто започињемо о спорту, пре свега фудбалу, а онда се на то надовезује кладионица (прелаз, из кеца у кец, плус 4 и чувено – пао сам на једној утакмици...). Затим, разговор се наметнуто наставља о последицама болести

зависности (коцка, алкохол, психоактивне супстанце), школи, запослењу, новцу и лагано се стиже до тешких филозофских тема попут поенте живљења и опстанка човечанства. Мишљења се донекле подударају, донекле не, има минимизирања, порицања, суочавања, свега, али највећа вредност је у отворености изражавања. Време током разговора протиче као први дани летњег распуста, опуштено и без икаквих тензија. Целокупну атмосферу употпуњује Филип (започињењем разговора о музици). Филип је иначе у том тренутку започињао каријеру ди-џеја, имао је неку малу

миксету, лаптоп није имао па смо морали да ћоришемо службени. Логично, настављамо причу о музичким фестивалима, Love Fest, EXIT, Арсенал, Озора фестивал, надовезујемо се позоришним фестивалима, темама о позоришним представама. Неко (име и презиме познато редакцији) даје предлог да осмислимо НАШ фестивал током летњег распуста, па ионако имамо сад слободног времена, таман да корисно блејимо. Управни одбор фестивала оформљен у секунди даје потврдан одговор. Расплинула се машта од сада већ загушљиве просторије до Сушичког потока, врзмају се разновразне идеје, повезују се сви аспекти, драмски, филмски, спортски, креативни, сликарски, графичко-дизајнерски. Збијају се редови, мења се формација, блејачи и самопроглашени Управни одбор доноси одлуку да фестивал траје три дана, крајем августа, да се зачини летњи распуст. Првог

дана едукативно, психосоцијално, мотивационо промовисање хуманих вредности, другог дана промовисање истих кроз уметност, а трећег дана промовисање спортским активностима.

После испијених 200 грама кафе, испушене четири пакле цигарета, пет сати разговора, презнојавања, слагања, подржавања, сукобљавања мишљења, смеха, донета је одлука о следећим критеријумима по којима фестивал функционише:

1. Заједништво
2. Креативност
3. Хуманост
4. Мотивација
5. Забава

И, да, Управни одбор и Блејачи доносе коначну одлуку, дају фестивалу име „Блеја“.

Иван Ђорђевић

„Блеја 2016“

(Отварање Фестивала, креативна радионица у Великом парку, хуманитарна продаја ручних радова, наступ ди-џеја Филипа Стојановића)

(Представа „12 гневних људи“ у дворишном простору Центра „Кнегиња Љубица“)

(Турнир у малом фудбалу, финална утакмица између Полицијске управе града Крагујевца и Дневног боравка за младе)

„Блеја 2017“

(Отварање Фестивала „Блеја 2017“, психосоцијална радионица „Насеље против насиља“ на Ђачком тргу)

(Турнири у малом фудбалу, баскету, стоном тенису, хорско извођење песме „Приђи ближе“ деце и младих Центра „Кнегиња Љубица“)

(Форум театар „Приче из Чика Матине бр. 5“, пројекција филма и дискусија са публиком у Дому омладине)

(Отварање Фестивала „Блеја 2018“, хуманитарна продаја ручних радова и музички наступ саксофонисте Матије и ди-џеја Филипа Стојановића на градском платоу)

(Спортско рекреативне активности, турнир у малом фудбалу)

„Блеја 2019“

(Отварање Фестивала „Блеја 2019“, промоција часописа „Транзициони кутак“, драмски скечеви на летњој сцени Великог парка)

„Блеја 2020“

(Турнир у баскету, финална утакмица између васпитача Прихватилишта за децу и младе и младих Дневног боравка)

(Отварање Фестивала „Блеја 2020“, live stream секција Дневног боравка за младе и почетак изградње ЕКО-кампа)

((Хуманитарно трчање за младог суграђанина Јанка Танасијевића на стадиону „Чика Дача“))

ОБЕЛЕЖАВАЊЕ МЕЂУНАРОДНОГ ДАНА ПОРОДИЦЕ 2020. ПОД СЛОГАНОМ

„ЗДРАВА ПОРОДИЦА, НАСМЕЈАНА ПОРОДИЦА“

По десети пут смо обележили Међународни дан породице у Крагујевцу, 15. маја 2020. године. Ванредна ситуација у којој се сада налазимо, као и многе државе у свету, када су приоритети очување здравља, превенција, лечење и рехабилитација оболелих од ковида-19, определила је начин на који смо обележили Дан породице.

Отворили смо страницу на Фејсбуку на којој су наши суграђани могли да пошаљу кратке приче, анегдоте, шале које су се дешавале

Стефан Китић из вртића „Дицибан“. На овај начин смо успели да савремена средства комуникације која, у највећем броју случајева, добијају епитет заслужних за истинско отуђење људи, искористимо за заједничку активност свих чланова породице и усмеравање ка заједничкој шали и хумору као неопходним покретачима позитивног амбијента и здравих породичних односа.

А зашто хумор?

Породице које уносе хумор у свој свакодневни живот обично се осећају добро у својим

током ванредног стања. Најбоље приче изабрали су сами посетиоци странице својим лајковима. Страница „Конкурс поводом Дана породице – Здрава породица, насмејана породица“ објављена је 28. априла, а конкурс је трајао до 13. маја. У овом периоду страница је придобила 587 лајкова, односно шестсто једног пратиоца, док су објаве на „зиду“ странице допирале до више хиљада посетилаца. Пристигло је укупно двадесет шест прича које су се такмичиле за највећи број осмеха, а победничку анегдоту са нама је поделио

породичним улогама. Смисао за хумор породицама помаже у суочавању са животним стресорима и кризама. Он јача породицу, даје јој перспективу и осећај моћи, а топи љутњу, страх и агресивност. Хумор се користи као начин превазилажења породичних проблема и доприноси ослобађању тензија међу члановима породице. Смисао за хумор, духовитост, помаже да се носимо са успехом и неуспехом, да се разумеју туђа осећања, потребе, добробити, препознаје чак и мале догађаје у животу као посебне.

Смех чак може да помогне људима да боље поднесе бол, док су истраживања показала да побољшава и имуну функцију организма, а пре свега чини живот забавним.

Деца са добро развијеним смислом за хумор су срећнија и оптимистичнија, имају виши ниво самопоуздања и умеју да изађу на крај са неслагањима. Дobar смисао за хумор помаже деци не само у емотивном и социјалном развоју, већ се показало да су особе

које се више смеју здравије и имају отпорност према болестима.

Порука коју смо желели да пошаљемо је:

– Будите породица која се смеје и уживајте у хумору заједно. Проводите време заједно, делите шале међусобно, не само да ћете уживати у том тренутку, већ и годинама касније ћете се присећати смешних ситуација из породице.

Снежана (Душан) Ђурић, (1944, Крагујевац)
Чланица „Кутка за квалитетније старење“
Црвеног крста Крагујевца

ТАТА

Добро ме погледајте! Ја сам ћерка народног непријатеља Душана Солдатовића предратног трговца из Крагујевца. Желим да напоменем да сам ја четврта генерација у породици Солдатовић која није запамтила оца због ратова које је у прошлости водила Србија, а касније и Југославија. Рођена сам у марту 1944. године, а без оца сам остала 28. октобра 1945. године. Оно што се дешавало у мојем раном детињству остало је у сећању из прича које сам чула од своје мајке Марије. Мој отац отворио је самосталну трговачку радњу непосредно пред рат тако да смо за време рата доста тешко живели.

Мајка ми је причала да ме је при сваком оглашавању сирена за узбуну узимала у наручје, а брата за руку и бежала са нама у Попову шуму, а отац је остајао у подруму куће у чијем саставу је била и радња. Ослобођење смо сачекали у подруму куће.

Приликом ослобођења Крагујевца отац се добровољно пријавио у 15. бригаду 17. Мајевичке ударне дивизије са којом је учествовао у ослобађању остатка Југославије као итендант у бригади. О том периоду слушала сам од Крагујевчана који су били у бригади да се мој отац посебно односио према њима и да је их снабдевао муницијом и храном на положају и за време борби због чега су му они били веома захвални, јер су, како кажу, знали да неће остати без муниције и хране. Такође, причали су нам да је погибија бораца из Крагујевца на њега остављала посебно тежак утисак. После ослобођења бригада је била стационарирана у Бохињској Бјели. Отац је често писао мајци, а једном је, средином 1945, био и на одсуству у Крагујевцу. Ја се тога не сећам јер сам имала мало нешто преко годину дана, а брат преко четири године. И данас, нарочито последњих година, веома често читам његова писма у којима је увек већи део посвећивао нама деци распуштајући се шта радимо и наглашавајући мајци да нас чува. Ово у мени изазива посебну одбојност према ратовима уопште, а сузе које проливам при читању писма

и увек када помислим на оца, изазивају посебну одвратност према рату и ономе што се са њим десило после рата.

Мој отац Душан је 28. октобра 1945. године послат на посебан задатак са још два друга – и са тог задатка се није нико од њих вратио. Касније је мој брат седамсет и седме камповео на Бледу и обишао место у којем је била очева касарна. Причао нам је да се то налазило у планинама на тромеђи тадашње Југославије, Италије и Аустрије. Сви смо закључили да је отац погинуо при извршењу задатка, имајући и на уму да су се преко те територије у то време пребацивале разне групе противника нове Југославије и да су лако могле да их побију и баце у урвине којих је пуно у тој зони где је мој отац извршавао задатак. Како су комунистичке власти контролисале сваког приватника како је пословао за време рата и да ли се обогатио, то је и 24. јануара 1946. године у јединицу упућен допис да се Душан јави комисији за испитивање ратне добити, на који је већ 28. јануара јединица одговорила да је Душан проглашен дезертером и предложено је да му се конфискује имовина. У међувремену је комисија утврдила да не постоји никаква ратна добит у пословању. Тако је мој отац на основу претпоставке да је ратни добитник, а без претходне провере, проглашен, после три месеца од нестанка, дезертером, а ми, његова породица, са тим обележјем смо живели све до његове рехабилитације 2018. године.

Живот после рата за нас је био посебно тежак јер смо остали без игде ичега. Захваљујући томе што је мајка пре рата завршила Женску стручну школу као најбоља у генерацији, она је заједно са наставницама из школе шила женску одећу па нам је тако обезбеђивала да имамо за храну.

Сећам се да сам као мала често питала маму зашто и ја немам тату као остала деца. Говорила ми је да је мој отац погинуо, да је био веома добар човек и да ме је много волео. Најтеже ми је пао мој полазак у школу. Првога дана мама ме је лепо обукла и повела у школу. Скоро сва деца су била у пратњи очева, а ја га нисам имала.

Нисам ни сада у могућности да опишем тугу која ме је тада обузимала. Окренула сам се и са осмехом погледала маму, а када сам пошла у одељење, мени су тог тренутка сузе испуниле очи тако да нисам видела куда идем. Тог тренутка се у мени излила сва горчина која се скупљала у телу мале девојчице. И данас, када ово пишем и када сећања постају поново присутна, констатујем да је живот често окрутан према онима који то не заслужују.

Мама почиње да ради у пекари предузећа „7 јули“ и од тада нам живот постаје лакши. Остао ми је у сећању доручак за који је мој брат пре одласка у школу одлазио до маме у пекару и доносио трошице које су остајале при сечењу буурека, а које су за нас биле послastiца и држале нас ситим до ужине у школи. Недељом по подне, док је мајка спремала ручак који је углавном био без меса, а захваљујући нашим мајкама укуснији него многи каснији са месом, рибали смо дрвене рафове у пекари па је тако мој брат добио надимак Пекар, како га и данас многи зову.

Живели смо скромно, што се данас назива тешко, а за мене је посебно било тешко што ни

једном нисам изговорила реч тата. То ме је посебно погађало када су моји другови и другарице причали о својим очевима са љубављу.

Оно што се десило мом оцу уништило је моје детињство и оставило огромне последице на моју младост, па и на цео живот.

Удала сам се и добила синове, али то није отклонило сету коју и данас осећам у души.

Та празнина остала је присутна, а можда се и појачала после рехабилитације оца и повраћаја одузете имовине која је данас руина, јер није одржавана од стране корисника.

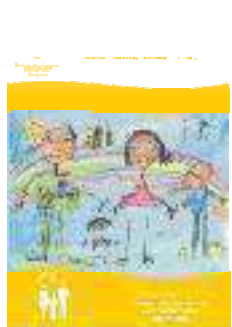
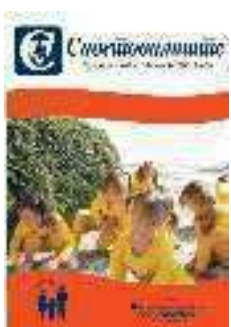
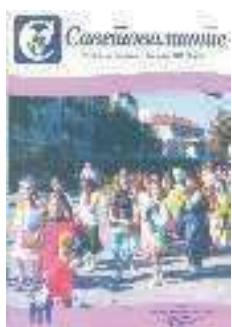
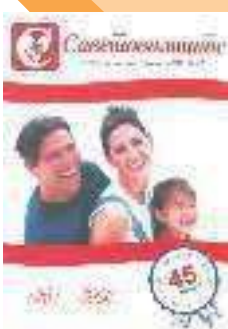
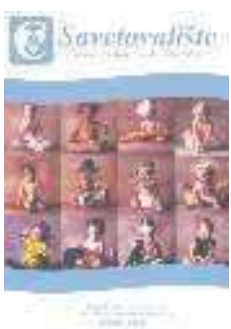
И данас, у својој седамдесет петој години, када на улици чујем некога да позове тата, ја се окренем са сузама у очима.

Бурек данас ретко једем јер ме он подсећа на најтеже дане мог живота, а и када га једем, поједем све до задње трошице.

Могу само да пожелим да свако дете има коме да каже тата, да никада не буде ни болести, ни рата, и да не доживи моју судбину.

Ову истиниту животну причу посвећујем свој деци која живе без једног од родитеља.

ГРАД КРАГУЈЕВАЦ